

Fritidsjob * Engagement * Hjælp * Virkningsevaluering * Succesoplevelser
CSR-netværk * Anerkendelse * Bevidsthed om egne kompetencer * Aarhus Kommune
Relationsdannelse * Lommepengeprojekt * Refleksion * Motivation * Gellerup
Realistisk evaluering * Lyst Mulighed * Det gode match * Mer End Skole * Udsatte
boligområder * Ressourcer * Hjælp * HotSpot Erhverv * Engagement * Udfordringer
Virkningsevaluering * Motivation * CSR-netværk * Fritidsjob * HotSpotcentret
Tværsektor * Hjælp
Virkningsevaluering * Bevidsthed
om egne kompetencer * Lommepengeprojekt
Refleksion * Det gode match * Det
gode match * HotSpot
Erhverv * Motivation
CSR-netværk * Frivillige
Fritidsjob * Evaluering
netværk * Kompetencer
Relationsdannelse * HotSpotcentret
Realistisk evaluering * Det gode
boligområder * HotSpot
Virkningsevaluering * Motivation
Tværsektor * Bevidsthed
Virkningsevaluering * Lommepengeprojekt
om egne kompetencer * Det gode
Refleksion * HotSpot
match * Erhverv * Motivation
Erhverv * Frivillige
Fritidsjob * Evaluering
Engagement * Kompetencer
Bevidsthed * HotSpotcentret
Lommepengeprojekt * Det gode
gode match * HotSpot
Erhverv * Motivation
CSR-netværk * Frivillige
Bispehaven * Evaluering
Succesoplevelser * Kompetencer
Aarhus Kommune * Motivation
Gellerup * Mer End Skole
Udsatte boligområder * Engagement
Udfordringer * Virkningsevaluering * Motivation * HotSpotcentret * CSR-netværk
Fritidsjob HotSpotcentret * Tværsektorielt samarbejde * Frivillige * Bispehaven
Engagement * Hjælp * Virkningsevaluering * Succesoplevelser * Anerkendelse
Lommepengeprojekt * Refleksion * Motivation * Gellerup Realistisk evaluering * Lyst

DITTE BACH KRISTENSEN

2007 1775

UDFORDRINGER I UDSATTE BOLIGOMRÅDER
- EN VIRKNINGSEVALUERING AF INDSATSEN HOTSPOT
ERHVERV I AARHUS KOMMUNE

VEJLEDER: THOMAS BREDGAARD

SPECIALE I POLITIK OG ADMINISTRATION

INSTITUT FOR STATSKUNDSKAB

AALBORG UNIVERSITET

JUNI 2012

Abstract

This thesis is an impact evaluation based on the social project *HotSpot Erhverv* in Bispehaven, a disadvantaged area in the Municipality of Aarhus. An impact evaluation is an evaluation type within realistic evaluation. The overall purpose of the project is to create security in the local area and provide young people with a better understanding of the labour market and motivate them to finish school. In this area, 49.3% of adults are unemployed causing a large group of young people to not get the necessary experience and knowledge about the labour market from home. *HotSpot Erhverv* seeks to solve these challenges through a CSR network for local businesses and local police. Through this network the local area's young people aged 11-20 are given the opportunity to relate to the labour market and thereby gain important knowledge through a variety of complementary project activities. The thesis describes how the project works and evaluates whether this practice is consistent with the employees' perceptions of the project. In addition, it is evaluated to which extent the success of such social projects relies on definable mechanisms. To estimate this, several employees from the project, businesses from the CSR network and young participants from four selected activities were qualitatively interviewed. These interviews formed the foundation for the development of four program theories reflecting how the project works in practice, in which some possible causal relationships between a given mechanism and efficacy were selected. These are compared to and evaluated on a significant number of evaluation reports of similar interventions in disadvantaged neighbourhoods. The thesis concludes that there is a partial match between practice and the assumptions the employees had about the connections in the effort. In addition, it is demonstrated that the inclusion of recognition, relationship formation and successful experiences in everyday practical work increases the likelihood of success. It also demonstrates that a greater level of matching expectations, documentation and evaluation of employees increases the potential for success. Additionally, employees of the project are encouraged to emphasise to all new participants in the CSR network that all participants including police, youth and local businesses will experience a positive and workable relationship formation.

The result of this thesis is presented as ten specific recommendations that are passed on to employees in *HotSpot Erhverv*. These are believed to be useful in the expansion of the project to another challenged area in Aarhus, Gellerup. In this way, the thesis informs employees and provides specific help. The recommendations may also be considered in similar efforts as some of them are argued to be of more general nature.

Forord

Dette speciale er udarbejdet med hjælp og stor samarbejdsvillighed fra flere. I dette forord vil jeg gerne benytte lejligheden til at takke alle de, som på den ene eller anden måde har været en del af specialeprocessen.

Jeg vil gerne rette en stor tak til min vejleder Thomas Bredgaard, for en altid motiverende og grundig vejledning igennem hele specialeforløbet.

Der skal også lyde en stor tak til organisationen HotSpotcentret i Aarhus Kommune og dets medarbejdere for den store samarbejdsvillighed, involvering og opmuntrende ord hele vejen igennem forløbet. Dette har været med til at bane vejen til det gode samarbejde.

Tak til Jens Winther, projektleder i HotSpot Erhverv, for al din tid, ærlighed og tålmodighed i forbindelse med adskillige interviews. Dette har i høj grad bidraget til en uundværlig indsigt i indsatsen og dens udfordringer.

Også en stor tak til alle deltagende respondenter tilknyttet indsatsen HotSpot Erhverv i Bispehaven, der har været villige til at lade sig interviewe og udvist forbløffende tillid og hjælpsomhed. Uden alle jer havde specialet ikke været muligt.

Tak til beboerhuset Trivselshuset i Bispehaven, der har lagt lokaler til i forbindelse med udførelsen af flere interviews med de unge. Dette har skabt basis for nogle gode interviews, hvor de unge har følt sig trygge og på hjemmebane.

Sidst men ikke mindst rettes en stor tak til min kæreste, venner og familie for deres evige og uvurderlige støtte og opbakning igennem hele specialet.

Indholdsfortegnelse

1.	Problemfelt	5
2.	Problemstilling.....	7
3.	Evalueringsspørgsmål.....	9
4.	Teori.....	10
4.1.	Indledning	10
4.2.	Specialets teoretiske ramme.....	10
4.2.1.	Realistisk evaluering	11
4.2.1.1.	Context-mechanism-outcome	12
4.2.1.2.	Kvantitative og kvalitative data i realistisk evaluering.....	13
4.2.2.		14
4.2.3.	Virkningsevaluering	14
4.2.3.1.	Moderatorer	15
4.2.3.2.	Generalisering af erfaringer fra virkningsevaluering.....	16
4.3.	Evalueringsmetode.....	16
4.3.1.	Evaluering i en social kontekst.....	17
4.3.2.	Evaluerings anvendelsesform	18
4.4.	Evalueringsdesignet	18
4.4.1.	Programteorien	19
4.5.	Videnskabsteoretisk tilgang	21
4.6.	Svaghed ved virkningsevaluering	22
5.	Undersøgellesdesign.....	24
5.1.	Casevalg.....	24
5.2.	Opbygning af specialet.....	25
5.2.1.	Operationalisering af teorien	26
5.3.	Empiri.....	27
5.3.1.	Operationalisering af empirien	28
5.3.2.	Semistruktureret interviews.....	28
5.3.3.	Interviewguiden.....	29
5.3.4.	Udvælgelse af respondenter	29
6.	Konstruktion og validering af programteorier	31
6.1.	Beskrivelse af forestillingerne forud for evalueringen.....	31

7.	Aktivitet 1 - Fritidsjob	35
7.1.	Programteori for fritidsjob i HotSpot Erhverv	37
8.	Aktivitet 2 - Lommepengeprojektet.....	40
8.1.	Programteori for lommepengeprojektet i HotSpot Erhverv	41
9.	Aktivitet 3 - Mer End Skole.....	44
9.1.	Programteori for Mer end Skole i HotSpot Erhverv	45
10.	Aktivitet 4 - CSR-netværket.....	48
10.1.	Programteori for CSR-netværket i HotSpot Erhverv.....	49
11.	Opsummering af alle programteoriene.....	52
12.	Test af programteorier	55
12.1.	Kausale sammenhænge i aktiviteten fritidsjob	55
12.1.1.	Hjælp og anerkendelse → større selvværd, øget positiv selvopfattelse	55
12.1.2.	Bevidsthed om egne evner og kompetencer → empowerment blandt de unge.....	57
12.2.	Kausale sammenhænge i aktiviteten lommepengeprojektet	58
12.2.1.	Relationsdannelse i en tidlig alder → større indsigt og bedre tilgang til arbejdsmarkedet ...	58
12.2.2.	Relationsdannelse i en tidlig alder → mindre hærværk i Bispehaven.....	59
12.3.	Kausale sammenhænge i aktiviteten Mer End Skole.....	61
12.3.1.	Anerkendelse og bevidsthed om egne evner → større selvværd.....	61
12.3.2.	Succesoplevelser → flere gennemfører folkeskolen	62
12.4.	Kausale sammenhænge i aktiviteten CSR-netværket	64
12.4.1.	Relationsdannelse gennem netværk → Skaber tillid igennem bl.a. anerkendelse.....	64
12.4.2.	Relationsdannelse gennem netværk → give unge en ekstra hånd.....	65
13.	Anbefalinger.....	67
14.	Konklusion	70
15.	Litteraturlisten	72

1. Problemfelt

Den danske regering har en målsætning om at reducere det nuværende antal udsatte boligområder, hvoraf tre af disse har placering i Aarhus Kommune. Lokalområderne Gellerup/Toveshøj, Bispehaven og Trigeparken er blandt de, hvor målsætning er, at gøre dem ”levende og attraktive og have blandede boligformer, der indbyder mange til at bosætte sig i dem” (Internet 1). Herudover ønsker regeringen indenfor de næste 10 år antallet af udsatte boligområder halveret. Samlet set har antallet af udsatte boligområder i Danmark været stødt stigende, hvilket også ses afspejlet i Aarhus Kommune (Artikel 1). Et udsat boligområde karakteriseres ved at opfylde to af tre fastsatte kriterier udarbejdet af Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter (Internet 2).

I 2010 oprettede Aarhus Kommune HotSpotcentret placeret under Socialforvaltningen. Centret har til formål at skabe tryghed i disse udfordrede boligområder og være med til at løse nogle af de til tider tunge opgaver, der forekommer i disse udsatte områder. HotSpotcentret består af mange forskellige indsatser, samarbejder og projekter (Bilag 1), heriblandt indsatsen HotSpot Erhverv i Bispehaven.

Udfordringerne i de udsatte boligområder er oftest kontekstpræget, og kræver alt andet end en standardløsning. Det er essentielt, at en indsats som HotSpot Erhverv formår at løse udfordringerne, hvis lokalområdet Bispehaven skal løftes og fjernes fra ghettolisten. Center for Boligsocial Udvikling (CFBU) skaber et landsdækkende fokus på at opprioritere og dokumentere sociale indsatser med tilknytning til helhedsplanerne ved hjælp af en fælles database (Internet 3).

I stedet for at fokusere på nye tiltag i det boligsociale felt, ønskes nu klargjort, hvilke af de nuværende indsatser der virker og løser udfordringerne i de danske udsatte boligområder (Internet 4). Dette nye fokus på dokumentation af indsatserne, skaber mulighed for i højere grad at kunne udnytte erfaringen i indsatser med lignende udfordringer og karakterer. Også i HotSpot Erhverv er det væsentligt for indsatsens succes og fremtid, at præcisere hvilke elementer der tydeligt danner grobund for succes.

HotSpot Erhverv i Bispehaven er finansieret af Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter (tidligere Socialministeriet). Projektperioden løber fra 1.9.2011-1.9.2015 og indsatsen opstod på baggrund af

”... høj grad af kriminalitet, arbejdsløshed ... særlige problemer blandt boligområdets unge beboere med kriminalitet, skolefravær og gennemførelse af ungdomsuddannelse” (Bilag 2:2).

Indsatsen har som hovedformål at skabe en stærk relation igennem et CSR-netværk (Corporate Social Responsibility) virksomhederne imellem i Bispehaven, samt til de unge i dette lokalområde for at højne trygheden, skabe muligheder for de unge, gøre områderne bedre for virksomhederne og mindske kriminaliteten. Nærmere beskrevet skal HotSpot Erhverv i Bispehaven *”... vedtage og igangsætte konkrete initiativer, deltage i de initiativer som iværksættes, videreformidle erfaringer og oplevelser i andre netværk og evaluere initiativer” (Bilag 2:3).*

CSR-netværket består af virksomheder i og omkring Bispehaven, som ønsker at være en del af netværket og der stilles ingen krav til, i hvilket omfang virksomhederne engagerer sig i netværket. Der afholdes kvartalsvis HotSpot Erhverv møder, hvor virksomhederne frivilligt kan deltage. Her dannes rammen for at virksomhederne kan udveksle erfaringer og dele eventuelle frustrationer, da erfaringen er, at udfordringerne hos én virksomhed også forekommer hos andre med baggrund i virksomhedernes beliggenhed. Oftest løses udfordringerne lettere ved samarbejde mellem virksomhederne og inddragelse af lokalpolitiet. CSR-netværket har også til formål at udfordre og skabe muligheder for udvidelser af de enkelte virksomheders CSR-aktiviteter. Mange større danske virksomheder bruger store ressourcer på at udvikle en CSR-profil, for derigennem at gøre sig selv mere attraktive på det internationale marked, ved at fremstå ansvarsbevidste. Denne ansvarsbevidsthed kan dog ligeså vel forekomme på lokalt niveau, og flere af virksomhederne i HotSpot Erhvervs netværksgruppe udøver allerede socialt arbejde af forskellig form. Fælles for virksomhederne forud for deltagelsen i netværket er, at aktiviteterne ikke er organiseret og at virksomhederne ikke profilerer sig på denne ekstra indsats. HotSpot Erhverv tilbyder virksomhederne at organisere deres CSR-aktiviteter, både ved at tilbyde dem en vifte af aktiviteter, hvori de kan deltage, samt ved at klæde de unge på forud for f.eks. et nyt fritidsjob. Herudover hjælper HotSpot Erhverv virksomhederne med at profilere sig udadtil på deres CSR-aktiviteter.

Realiteten i Bispehaven er, at 43,9 % voksne er udenfor arbejdsmarkedet (Bilag 3). Til sammenligning med det resterende Aarhus er tallet kun 17,2 %. Endvidere kan der i Bilag 3 aflæses, at 67,3 % af beboerne i Bispehaven har en ikke vestlig baggrund og 32,3 % af beboerne i Bispehaven er under 18 år. Dette gør området Bispehaven unikt, hvilket også skal reflekteres i lokalområdets initiativer og indsatser.

Bispehaven er udadtil et lokalområde, hvor betonbygningerne bærer præg af, at skulle være store og effektive. Højhusene blev opført i 1969-1973, og der lå store planer bag bebyggelsen. Disse planer og ideer blev i slutningen af 1970'erne erstattet med økonomiske udfordringer. Der var ikke penge til de forventede projekter og vedligeholdelse af betonbygningerne, og holdbarheden af betonen var langt dårligere end forventet. Bispehavens beboere blev i denne periode udskiftet med mere resourcesvage borgere. I 1988 blev Bispehaven renoveret, og den boligsociale arbejdsindsats opprioriteret, men området står stadig overfor store udfordringer og har ikke formået at komme ud af den onde spiral, der startede i slutningen af 1970'erne (Nielsen & Erlykke, 2011).

Det er en byrde for et lokalområde, at have en så stor andel af beboere uden tilknytning til det danske arbejdsmarked, og denne andel er ikke blot konsekvensen af den øgede arbejdsløshed i Danmark. Af de voksne der er udenfor arbejdsmarkedet er hele 20,3% på førtidspension og 14,6 % på kontanthjælp, starthjælp eller forrevalidering (Bilag 4).

Dette er et problem her og nu. En højt prioriteret udfordring er, hvorledes denne sociale arv og kultur brydes, således at næste generation af Bispehavens beboere ikke placeres i samme kategori som 43,9 % af alle voksne i Bispehaven gør i dag.

2. Problemstilling

Dette speciale omhandler, hvordan man på sigt skaber en større tilknytning til arbejdsmarkedet hos de unge i Bispehaven. Denne problemstilling har en større samfundsmæssig relevans i og med, at Bispehaven ikke er det eneste område i Danmark, hvor der er behov for en ekstra indsats. På baggrund af det stigende antal udsatte boligområder i Danmark, synes koden ikke knækket for, hvordan udfordringerne i udsatte boligområder løses. Der ses landet over dog flere bud på, hvordan nogle af udfordringerne kan løses. Et af disse er fritidsjobportalen: www.ungarbejde.dk, hvor unge sættes i kontakt med virksomheder i deres by. På trods af at initiativet ikke er offentligt finansieret, henviser flere kommuner på deres hjemmeside til dette site. Herudover tilbyder seks af de ti største danske kommuner også hjælp og råd til kommunens fritidsjobsøgende unge via kommunens hjemmeside. Dette er blot et eksempel på et enkelt initiativ, og på trods af at sådanne initiativer tager udgangspunkt i forskellige kontekster, findes der flere fællesnævner, pointer og konklusioner, som bestemt er værd at tage med ind i nye projekter, og som også inddrages i dette speciale.

Følgende ses kort skitseret to evalueringsrapporter omhandlende lignende indsatser, som eksemplificerer nogle af de udfordringer, der findes i udsatte boligområder.

Den første evalueringsrapport er ”*Godt på vej – virkningen af fritidsjobaktiviteter i udsatte boligområder*” og evaluerer indsatsen ”*Godt på vej*”. Denne undersøgelse understreger og fastslår, at der i Danmark er og bør være stort fokus på fritidsjob for unge, og i særdeleshed unge fra ressourcetsvage områder. Dette faktum understreges ved, at op mod 60-70 af landets helhedsplaner har inkluderet fritidsjob heri. I denne indsats opdeles fritidsjob i fire modeller:

Lomme pengeprojekter – som forekommer under beskyttede forhold, **den håndholdte metode** – hvor den unge matches en udvalgt virksomhed. **Den ikke håndholdte metode** – hvor den unge får hjælp til udarbejdelse af en jobansøgning samt generelle informationer om fritidsjob, og herudover forventes selv at tage kontakt til en kommende arbejdsgiver og **den todelte model** – som er et samarbejde mellem helhedsplanen og en udefrakommende aktør (CFBU, 2012a: 5). Evalueringen påpeger, at igennem fritidsjob opnår de unge en socialiseringsudvikling og desuden skaber indsatsen ”*Godt på vej*” en unik mulighed for at de unge kan starte denne udvikling og læringsproces tidligt, grundet de forskellige variationer af fritidsjob. Undersøgelsen konkluderer, at ”... *de unge gennem fritidsjobbet får styrket deres kompetencer og motivation i forhold til arbejdsmarkedet ... det er med til at løfte de unges ambitioner og selvværd og det giver de unge selvtilliden og motivationen til at komme videre f.eks. med en uddannelse*” (CFBU, 2012a: 10).

Den anden udvalgte evaluering der fremhæves er udarbejdet af Rambøll i 2009 og har titlen: ”*Fra fritid til job*”. Denne analyserer betydningen af fritidsjob for indvandrere og efterkommeres beskæftigelses- og uddannelsessituation (Rambøll, 2009). Rapporten konkluderer, at ”... *fritidsjob påvirker uddannelse positivt, således at personer, der har haft et fritidsjob har større sandsynlighed for at tage en uddannelse end personer, som ikke har haft et fritidsjob*” (Rambøll, 2009: 18).

Baggrunden for dette resultat forklares ved et øget netværk og de unges tilegnede kompetencer i forbindelse med fritidsjob, som kan bruges i studiemæssige sammenhænge.

Undersøgelsen fastslår vigtigheden af netværk på flere niveauer ”... *familie, venner og bekendte er nøglen til fritidsjobbet*” (Rambøll, 2009: 2) og herudover svarer ”... *9 ud af 10 unge, at de har fået et positivt udbytte af fritidsjobbet*” (Rambøll, 2009:12). Dog oplever nogle af disse unge barrierer i forhold til arbejdsmarkedet, og desuden kan manglende opbakning og forståelse hjemmefra ødelægge fritidsjobbets ønskede virkning.

Den ovenstående problemstilling med udgangspunkt i Bispehaven og indsatsen HotSpot Erhverv ønskes besvaret igennem nedenstående evalueringsspørgsmål:

3. Evalueringsspørgsmål

Hvordan virker indsatsen HotSpot Erhverv i Bispehaven, og er denne praksis i overensstemmelse med medarbejdernes forestillinger om indsatsen, og i hvilken udstrækning hviler indsatsens succes på definerbare mekanismer, som vil være gældende i en kontekst lignende den i Bispehaven?

Dette evalueringsspørgsmål besvares ved brug af evalueringsmetoden virkningsevaluering, som er genkendelig ved at søge svar på, for hvem en given indsats virker, på hvilken måde og i hvilken kontekst. Evalueringsspørgsmålet afspejler et behov for at klargøre, hvilke elementer i indsatsen HotSpot Erhverv der virker, en redegørelse for hvorfor og hvordan disse virker og et samlet overblik over indsatsen for medarbejderne og udadtil. Dette afdækkes ved udarbejdelsen af en kvalificeret programteori for indsatsen HotSpot Erhverv og testen heraf. Denne viden skal afslutningsvist bruges til at udforme et sæt konstruktive anbefalinger til brug i forbindelse med udvidelsen af indsatsen til Gellerup, som er et område, hvori mange problematikker og udfordringer tager samme form som de i Bispehaven. Dog er Gellerup et større lokalområde, og det er derfor afgørende for indsatsens udvidelse hertil, at medarbejderne er bevidste om hvilke mekanismer, som kan være yderst kontekstbestemt, der i praksis er afgørende for aktiviteterens succes.

Denne evaluering vil dog tage en anden karakter i udarbejdelsen og resultatet end de allerede præsenterede evalueringer, da denne foretages midt i projektperioden, og derfor forefindes der ikke kvantitative effektdata, som mange andre evalueringsrapporter læner sig op ad. Dette mindsker dog ikke behovet for at få udpenslet, hvordan indsatsen virker, og hvilke mekanismer der er de bærende i denne specifikke kontekst og case.

4. Teori

4.1. Indledning

Der tages i specialet udgangspunkt i realistisk evaluering samt virkningsevaluering.

Virkningsevaluering er en forholdsvis ny evalueringsmetode, som er et yderst brugbart alternativ til den ellers meget brugte klassiske effektmåling. Evalueringsmetoden er udarbejdet af evalueringsforsker Peter Dahler-Larsen, som i samarbejde med Hanne Kathrine Krogstrup har skrevet bogen ”*Nye veje i evaluering*” med inspiration fra Nick Tilley & Ray Pawsons ”*Realistic Evaluation*” (Danmarks Evalueringsinstitut, 2008). Bogen ”*Realistic Evaluation*” udgør grundlag for evalueringsmetoden realistisk evaluering, og danner evalueringsrammen med udgangspunkt i et sæt regler, som Tilley og Pawson argumenterer for, altid bør være gældende i realistisk evaluering. Disse regler (omhandlende bl.a. generativ teori, mekanismer og CMO-konfigurationer) er ikke udarbejdet med henblik på at tvinge realister til at tænke på én bestemt måde, men snarere for at fastlægge, hvordan de metodiske principper fremlægges og bruges i bogen, således at læseren benytter realistisk evaluering korrekt (Pawson & Tilley, 1997: 214).

Bogen ”*Nye veje i evaluering*” har til formål at afprøve allerede eksisterende evalueringsmodeller samt udvikle nye. Baggrunden og behovet for en ny evalueringsmodel fandtes, da de daværende amter og kommuners sociale indsats skulle evalueres i perioden 2001-2003. Bogen indeholder ligeledes flere retningslinjer, som evaluator bør være bevidst om, når denne evalueringsmetode benyttes.

4.2. Specialets teoretiske ramme

Specialets teoretiske ramme udarbejdes med udgangspunkt i evalueringsmetoden virkningsevaluering. Denne suppleres med Pawson og Tilley's ”*Realistic Evaluation*”, da virkningsevaluering bygger herpå, og Peter Dahler-Larsens teorigrundlag i virkningsevaluering til tider kan synes en kende for fokuseret på at fremstå praksisnært med trin-for-trin logikken. Desuden har disse to evalueringsmetoder naturligt nok flere ting til fælles. For det første undersøger begge evalueringsmetoder ikke blot om en given indsats har virket, men også hvorfor og hvordan indsatsen har virket. For det andet er begge evalueringsmetoderne brugbare i kontekstbaseret cases, hvor formålet derfor ikke er at udarbejde viden til generalisering, men at finde de bagvedliggende

mekanismer, der afgør, hvorvidt indsatsen er en succes. Derfor inddrages begge evalueringemetoder, da disse i høj grad supplerer hinanden.

Overordnet bruges evalueringemetoderne således, at evalueringen udarbejdes efter den realistiske evalueringens tankegang, som ses figureret i evalueringscyklussen ”*The wheel of science*”, der præsenteres senere i teori afsnittet. Herudover kommer tankegangen til udtryk ved opstillingen af programteoriene, der har til formål at afspejle indsatsens sammenhæng. Virkningsevalueringen bidrager med en meget praktisk orienteret del, som kommer til udtryk i den konkrete udarbejdelse af evalueringen. I specialet vil suppleringen af disse to evalueringemetoder vise sig ved f.eks., at programteorien udarbejdes i henhold til Pawson og Tilley’s realistiske evaluering, men suppleres med begrebet ”moderatorer”, som anvendes fra virkningsevaluering.

Valget af to evalueringemetoder kommer til udtryk ved en parallel argumentation og gennemgang af begge evalueringemetoder, hvilket synes at være det bedste evalueringgrundlag for evalueringen af indsatsen HotSpot Erhverv. Den følgende teori indeholder regler og overvejelser indenfor den realistiske evaluering, som Pawson og Dahler-Larsen argumenterer for. Disse fremlægges og diskuteres i forhold til dette speciale, således at resultatet fremstår mest valid og fyldestgørende.

Følgende ses en gennemgang af de to evalueringemetoder. Disse er i første del af teori afsnittet holdt adskilt, således at det er muligt at differentiere mellem de to. Teori afsnittet afsluttes med et mere generelt perspektiv omkring evalueringemetoderne.

4.2.1. Realistisk evaluering

Realistisk evaluering ønsker ikke blot at finde regelmæssigheder, men derimod undersøge, hvilke mekanismer der har frembragt disse regelmæssigheder (Pawson & Tilley, 1997). Heri fremstilles en dybdegående evaluering med fokus på implementeringen, da det ikke er tilstrækkeligt kun at konstatere en kausal sammenhæng mellem input og outcome. Derimod skal denne sammenhæng kunne forklares og beskrives.

I anvendelsen af realistisk evaluering skabes mulighed for at forbedre en given indsats, da man i udarbejdelsen af programteorien opnår viden til, at kunne skelne mellem, hvilke dele af en indsats der virker optimalt og effektivt, og hvilke der bør forbedres (Pawson, 2012). Dette gøres i bestræbelsen på at besvare: ”*What works for whom in what circumstances... and why?*” (Pawson,

2012: 178). Ifølge Pawson er pointen med realistisk evaluering at forklare resultatet. Dette gøres kort sagt ved at undersøge, hvilke underliggende mekanismer der gør forskellen i en succesfuld implementering af en indsats, og som dermed kan forklare resultatet. Herudover inddrages de kontekstuelle variabler i analysen således, at det fremgår ”... *what is it about X that works for Y in what Z*” (Pawson, 2012: 178).

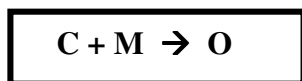
Pawson opstiller fire strategier for, hvorledes evaluator kan finde frem til disse afgørende mekanismer. For det første bør evaluator opstille nogle hypoteser om sammenhængene i indsatsen og hvorfor disse kan være varierende (Pawson, 2012). I dette speciale ses hypoteserne i del 6.1. Disse er udarbejdet sammen med projektlederen for HotSpot Erhverv, og præsenterer hans forestillinger om indsatsens sammenhænge. Samme forestillinger testes senere ved hjælp af kvalitativt empiri baseret på en nuanceret gruppe af respondenter, der alle er involveret i indsatsen. For det andet argumenterer Pawson for, at man bør inddrage et teoretisk fokus i analysen, heriblandt for at kunne kvalificere resultaterne i indsatsen. Dette fokus bibringes i specialet ved inddragelse af erfaringer fra lignende indsatsers evalueringer. Herved opfyldes også Pawsons fjerde strategi, hvor evaluator rådes til at sammenligne med erfaringer fra lignende indsatser.

Efter udarbejdelsen af hypoteserne bør disse, ifølge Pawson tredje strategi, forelægges medarbejdere og deltagere i indsatsen, for derved at validere hypotesernes korrekthed (Pawson, 2012: 180-181). Igennem specialets udarbejdede kvalitative empiri, opnås denne validering. Heri gøres det muligt, at konkretisere hvorvidt alle parter i indsatsen er forventningsafstemt, har samme opfattelse af, hvordan indsatsen bør fungere og hvilken effekt det tilstræbes, at indsatsen bør have. Dette er et led i, at kunne af- eller bekræfte hypoteserne omhandlende indsatsen HotSpot Erhverv. Ved at følge strategierne undgår man at lave en almenkendt fejl indenfor evaluering, hvor man blot tester hypoteserne med den samme empiri og data, som hypoteserne er udarbejdet på baggrund af.

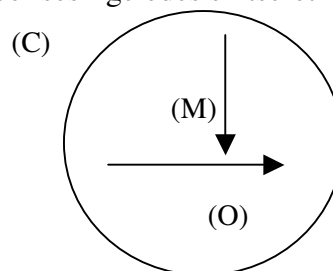
4.2.1.1. Context-mechanism-outcome

Den vigtigste term indenfor realistisk evaluering er konfigurationen CMO (Context, Mechanism, Outcome konfigurationen). Ved hjælp af dette værktøj er det muligt at teste programteoriene efter en *hvis-så* tankegang. CMO-konfigurationerne er hypoteser om, at indsatsen virker (outcome) på baggrund af de underliggende mekanismer (mechanism), som kun er gældende i denne specielle kontekst (context)(Pawson, 2012: 184). Forklaret på en anden måde kan en CMO-konfiguration forklare ”... *hvordan en bestemt mekanisme under bestemte omgivelsesbetingelser giver et bestemt*

resultat” (Dahler-Larsen & Krogstrup, 2009: 61). Sammenhængen mellem disse tre elementer ses afspejlet i figur 1. Denne er udarbejdet for at understrege den kausale og bindende sammenhæng, der ses mellem begreberne. Forholdet mellem disse begreber ses ligeledes skitseret i figur 2.

Figur 1: Sammenhæng mellem variablerne i CMO-konfigurationer

Figur 2: Eksempel på sammenhængen i CMO-konfigurationer

Udfordringen ved at benytte CMO-konfigurationer er, at der aldrig blot vil være ét C, ét M og ét O. Derfor bør evaluator indarbejde flere konfigurationer til en indsats (Pawson, 2012). Hermed skabes mulighed for at evaluere, hvilken mekanisme der synes at have størst indflydelse.

Der er flere faldgrupper i udarbejdelsen af konfigurationerne. For det første kan programteorien ikke testes, hvis ikke elementerne C, M og O har en sammenhæng i indsatsen. For det andet skal konteksten forstås og beskrives detaljeret og udførligt. Hvis, som Pawson eksemplificerer, konteksten blot beskrives som en geografisk placering, ødelægges hele konfigurationen (Pawson, 2012).

4.2.1.2. Kvantitative og kvalitative data i realistisk evaluering

Peter Dahler-Larsen og Kathrine Krogstrup argumenterer for, at når evaluator skal teste programteori, bør der gøres brug af flere datakilder, kvantitativ empiri, kvalitativ empiri og dokumentstudier. Pawson derimod argumenterer for, at testen bør tage udgangspunkt i kvantitativ effektdata. Dette besværliggøres i dette speciale, da et sådant kvantitativt materiale ikke findes, fordi indsatsen befinder sig midtvejs i projektperioden, og der ikke er prioriteret en løbende udarbejdelse af indsatsens resultater. Dermed kan man stille spørgsmål om, hvorvidt det derved er umuligt at udarbejde en korrekt og gavnlig evaluering af indsatsen uden kvantitativ data. Behovet i indsatsen HotSpot Erhverv er, som tidligere beskrevet, at få kendskab til hvilke mekanismer der med deres tilstedeværelse øger sandsynligheden for succes. Denne viden er yderst gavnlig forud for udvidelsen af indsatsen. Et datagrundlag indeholdende 100 deltagere ville være at foretrække, men vurderes dog ikke nødvendigvis mere korrekt end færre kvalitative interviews, grundet den høje grad af kontekst i casen. At hente og bruge den nuværende kvantitative data om indsatsen vurderes

som vildledende fakta på baggrund af indsatsens korte procestid. Herved vil det være sværere at vurdere hvilke mekanismer, der har en direkte indflydelse på indsatsen, og hvilke der er de mest bærende. Ifølge Pawson er problemet ved at anvende kvalitativt data, at "... *handpicked, personalized description of outcomes cannot reveal collective outcomes patterns*" (Pawson, 2012). Dog hævder Pawson efterfølgende, at resultaterne fra sådanne evalueringer kan fremstå kunstige, hvis alle vinkler søges undersøgt kun med kvantitativ data (Pawson, 2012: 182). Hermed opstår en nødvendig bevidsthed om, at det ikke er muligt at konkludere på "*anecdotal remarks or wishful thinking*" (Pawson, 2012: 183), men i stedet bruge den kvalitative data med forsigtighed samt supplere med teori og andre datakilder. Umiddelbart synes Pawson mere fokuseret på et stærkt kvantitativ datamateriale i hans senere udgivelser, frem for det, der præsenteres i "Realistic Evaluation" fra 1997, hvori der angives, at flere forskellige materialer og dokumentationer er brugbart i realistisk evaluering "... *strategies, quantitative and qualitative; timescales, contemporaneous or historical; viewpoints, cross-sectional or longitudinal; samples, large and small; goals, action-oriented or audit-centred; and so on and so forth...*" (Pawson & Tilley, 1997: 85). Dette kan skyldes, at flere bruger evalueringsmetoden forkert ved at undlade at prioritere konteksten i tilstrækkelig høj grad og ved at teste programteorien med det samme materiale, som den er udarbejdet fra. Flere af disse fejlevalueringer eksemplificeres af Pawson (Pawson, 2012) og dette øger i dette speciale opmærksomheden på at bruge datamaterialet med forsigtighed, således evalueringen fremstår som værende nuanceret og korrekt. I og med evaluator er bevidst om denne kausalitetsforståelse og manglen af kvantitativ effektdata som supplement til den eksisterende empiri, synes validitetsniveauet stadig at være intakt, hvilket er det vigtigste for en sådan undersøgelse (Bryman, 2004: 29).

4.2.2.

4.2.3. Virkningsevaluering

Virkningsevaluering "*tager udgangspunkt i tydeliggjorte og eksplicite forestillinger om, hvorfor og hvordan en given indsats virker*" (Dahler-Larsen & Krogstrup, 2009: 51) og tager udgangspunkt i en evalueringsmetode, der i høj grad bærer præg af trin-for-trin logikken, og som giver evaluator mulighed for at bevæge sig systematisk frem i evalueringen (Dahler-Larsen & Krogstrup, 2009: kap 4). Den procesorienterede logik kan ses i virkningsevalueringens programteori, der er grafisk illustreret vha. et flowchart, hvori forestillinger eksemplificeres og testes (jf. 7.1, 8.1, 9.1 og 10.1 i specialet).

I virkningsevalueringen undersøges der for det første, hvilke virksomme mekanismer der får indsatsen til at virke. For det andet fokuseres der på, hvilke moderatører der spiller en afgørende faktor for indsatsen. For det tredje undersøges og fastslås der, i hvilken kontekst indsatsen virker og for det fjerde udarbejdes programteorien sådan, at den viser på hvilken måde og for hvem indsatsen virker (Dahler-Larsen & Krogstrup, 2009).

Virkningsevaluering er brugbar i indsatser der har forløbet over længere tid, men ses også brugbar i en indsats opstartsfasen, hvor der stadig er mulighed for at udvikle indsatsen. I dette tilfælde skaber evalueringsmetoden gode rammer for at skabe et fyldestgørende overblik over indsatsen, og hvordan sammenhænge udformer sig (New Insight A/S, 2011a).

Formålet med virkningsevaluering er at erhverve sig tilstrækkelig viden til at klargøre, hvad der binder indsats og effekt sammen og herved kunne afgøre: Hvad virker i indsatsen, for hvem, hvornår og under hvilke betingelser? (Krogstrup, 2007). Det er med virkningsevaluering muligt at skabe en samlet og sammenhængende forståelse af implementeringsprocessen fra input til outcome. Virkningsevaluering fokuserer og inddrager i høj grad konteksten, hvilket ses afspejlet i programteorien, hvor det understreges, at denne udelukkende er gyldig i den eksakte kontekst som indsatsen befinder sig i (Krogstrup, 2011). I virkningsevaluering er det ligeledes muligt at lave flere programteorier, hvilket er nødvendigt i speciallets udvalgte indsats, da denne består af flere aktiviteter. Efter at have evalueret programteoriene hver for sig, sammenlignes resultaterne til slut (Dahler-Larsen, 2005).

4.2.3.1. Moderatører

Begrebet moderatører er et element der benyttes i virkningsevaluering, men som ikke præsenteres i realistisk evaluering. Moderatører er det "... *forhold der kausalt regulerer et andet kausalforholds styrke eller retning*" (Dahler-Larsen & Krogstrup, 2009: 103), og gør sig gældende i indsatser der kun virker på en bestemt gruppe mennesker. Hvis ikke dette forhold inkluderes i programteorien, ville resultatet blive fordrejet. En moderatør bør medtænkes som en afgørende faktor, der skal være tilstede, for at en indsats kan give den ønskede effekt, da denne påvirker sammenhængen mellem variablerne. Moderatørerne er et vigtigt element i programteorien, da denne og de virksomme mekanismer skal være gældende, hvis indsatsen skal få den ønskede effekt (Dahler-Larsen & Krogstrup, 2009).

4.2.3.2. Generalisering af erfaringer fra virkningsevaluering

Som beskrevet ovenfor er et af det karakteristiske træk ved virkningsevaluering, at der opereres i en eksakt kontekst. På trods af dette er det muligt at "... overføre virkningsmekanismer fra et indsatsområde til et andet. Det afgørende er, at man begrebsligt har forstået, hvorfor noget virker for nogen" (Dahler-Larsen & Krogstrup, 2009: 108).

Specialets udvalgte evalueringsmetoder kan undersøge effektiviteten af sociale programmer, og herigennem erhverve sig viden, der kan bruges til at optimere den sociale indsats. Denne optimering kan i nogle tilfælde også bruges andre steder med lignende problemstilling og kontekst. Her vil det være sandsynligt, at samme slags mekanismer er til stede og afgørende for indsatsen. På dette punkt differentierer realistisk evaluering og virkningsevaluering sig fra andre kvalitative casestudier, hvor der ikke synes mulighed for at generalisere til andre problemstillinger (New Insight A/S, 2011a: 5). Det er bl.a. denne differentiering fra andre evalueringsmetoder, der har påvirket valget af netop denne evalueringsform, da der forud for evalueringen er udtrykt et behov for at kunne generalisere viden fra indsatsen HotSpot Erhverv i Bispehaven til det kommende HotSpot Erhverv i Gellerup. I casestudier som dette, findes der ifølge teoretikeren Stake tre former for generalisering: Naturalistisk, statistisk og analytisk (Stake, 2005). Evaluator skal være bevidst om, hvilken viden der ønskes produceret, og som kan bruges i en eventuel generalisering. Heri placeres dette speciale i kategorien: naturalistisk generalisering. Denne generaliseringstype stemmer overens med behovet i indsatsen HotSpot Erhverv, hvor formålet er, at gøre tavs og ukendt viden til "*eksplicit propositionel viden*" (Kvale & Brinkmann, 2008: 289), som verbaliserer sammenhængene i casen ved brug af erfaringer fra medarbejdere i indsatsen samt mere generel viden om lignende indsatser.

4.3. Evalueringsmetode

Dette speciale udarbejdes i samarbejde med HotSpotcentret. Lederen af indsatsen HotSpot Erhverv har tidligt i evalueringsforløbet deltaget i et fokusinterview, som afspejler de forestillinger og hypoteser, der senere testes. Jeg har som evaluator mødt stor samarbejdsvillighed og haft frit lejde til at udarbejde evalueringen uden nogle bestemte præferencer, at skulle forholde mig til. Det har været vigtigt, at udarbejde en evaluering, som afspejler det efterspurgte behov og som resulterer i nogle meget konkrete resultater, således at medarbejderne i indsatsen finder den brugbar efterfølgende. I denne situation kan virkningsevaluering tilbyde flere væsentlige kvaliteter. Den kan skabe et grundigt overblik i organisationen, som medfører et større fagligt overskud hos medarbejderne (Dahler-Larsen & Krogstrup, 2009). Herudover skaber virkningsevalueringen

mulighed for at trænge dybere ned i problemstillingen og dokumentere, hvilke mekanismer og variabler der bør være og er til stede (New Insight A/S, 2011b: 4). Ligeledes forekommer virkningsevaluering ”... bedre til f.eks. at håndtere den kompleksitet evaluator står over for..” (Danmarks Evalueringsinstitut, 2008: 70). En kompleksitet som altid befinder sig i en social kontekst. Ligeledes kan virkningsevaluering ”... også i højere grad end klassisk effektmåling bidrage med procesviden om, hvordan en indsats kan forbedres” (Danmarks Evalueringsinstitut, 2008: 70). Herudover er virkningsevaluering yderst brugbar til at realitetsteste forestillinger om, hvordan ”... en offentlig indsats virker” (Dahler-Larsen & Krogstrup, 2009: 51). Igennem virkningsevaluering kvalificeres evalueringskriterierne, således ”... at der kun måles på opnåelige og relevante effektmål” (Dahler-Larsen & Krogstrup, 2009: 52). I brugen af virkningsevaluering åbnes døren også for at undersøge såkaldte bieffekter, grundet en naturlig spin-off effekt. Resultatet af indeværende speciale vil blive brugt som en ”vidensbank”. Når der med tiden kommer flere evalueringer, vil det være muligt at lægge disse ovenpå hinanden, og herigennem opnå en generel viden og optimering (Dahler-Larsen & Krogstrup, 2009).

4.3.1. Evaluering i en social kontekst

Ifølge Krogstrups argumentation synes valget af virkningsevaluering til denne specifikke indsats korrekt. Hun redegør for, at i sociale kontekster opstår der såkaldte tamme eller vilde vanskeligheder, som en klassisk effektevaluering ville have svært ved at rumme. De tamme problemer er de, som kan isoleres fra andre problemer, og hvor der findes en skarp målsætning indeholdende, hvordan problemet bliver løst på den mest optimale måde. De vilde problemer derimod, kan ikke adskilles fra andre problemer og succeskriterierne ligger ikke så fast, at man umiddelbart kan se, hvad den mest optimale løsning er. Krogstrup hævder, at løsningen på vilde problemer er normative (Krogstrup, 2011). Når sociale problemstillinger ønsket løst, findes der ikke meget evidensbaseret viden. Dette skyldtes bl.a., at der ofte ikke er en klar sammenhæng mellem indsats og effekt samt mål og middel. Dermed forelægger der ikke en fast metode for, hvorledes en social problemstilling løses på baggrund af kompleksiteten og de mange interagerende variabler (Krogstrup, 2007). I specialets case er der tale om en problemstilling indeholdende såkaldte tamme problemer. Hermed ikke sagt, at kompleksiteten ikke er stor og variablerne mange, men der forefindes igennem indsatsens projektbeskrivelse (Bilag 2) en formuleret løsning på problemstillingen.

4.3.2. Evalueringens anvendelsesform

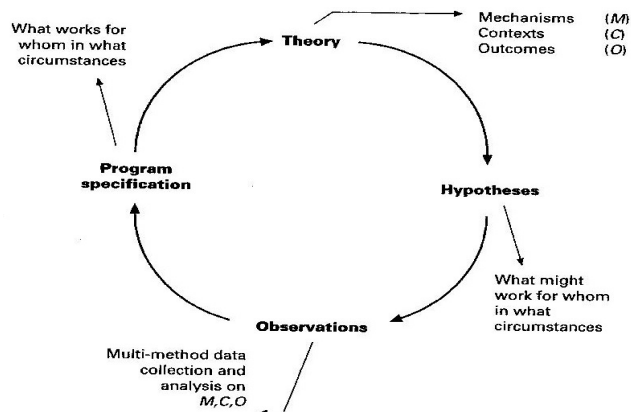
Evalueringer udarbejdes med henblik på præge givne handlingssituationer (Dahler-Larsen, 2004). Hertil kan evalueringen tage syv forskellige typer anvendelsesformer: Instrumentel kontrol, instrumentel læring, oplysende/debatskabende/værdiafdækkende, strategisk, taktisk, symbolsk og konstitutiv (Dahler-Larsen & Krogstrup, 2005: 214-219). Disse syv anvendelsestyper er ”...hverken udtømmende eller gensidigt udelukkende” (Dahler-Larsen & Krogstrup, 2005: 214). For at angive hvilken type anvendelsesform man ønsker at tage udgangspunkt i, er det centralt at se på, for hvem specialet udarbejdes og til hvilket formål. Den umiddelbare aftager af den viden der fremkommer i dette speciale er medarbejderne i HotSpot Erhverv. Denne viden vil i høj grad være brugbar i udvidelsen af indsatsen, og herudover er indsatsen også moden til at evaluere på, hvilke aktiviteter i indsatsen der virker, og hvilke der bør optimeres. Hermed synes anvendelsesformen at have karakter af en læringsproces. Karakteristisk ved den læringsorienterede anvendelsesform er et stærkt fokus på en løbende forbedring af indsatsen samt en tæt dialog mellem opdragsgiver og evaluator (Dahler-Larsen & Krogstrup, 2005). Ligeledes synes specialets evalueringsmetode at lægge sig op af en debatskabende og oplysende anvendelsesmetode, da der ønskes overblik over indsatsens aktiviteter og en optimering af denne, hvilket er muligt gennem specialets programteori. I denne udarbejdelse kobles og vurderes medarbejderes forestillinger op imod en mere teoretisk tilgang til problemstillingen samt en mere generel viden og erfaring fra lignende indsatser. I denne anvendelsesmetode er det ”...ikke blot resultater, der anvendes, men processer, metoder og ideer i videste forstand” (Dahler-Larsen & Krogstrup, 2005: 216).

4.4. Evalueringsdesignet

De fleste forskningsdesigns følger ofte samme logik, som ses eksemplificeret i figur 3. Denne figur kaldes ”*wheel of science*” og indeholder elementerne teorier, hypoteser, observationer og empirisk generalisering. **Teorierne** er oftest abstrakte og har til formål at forklare nogle specifikke regelmæssigheder og tendenser. **Hypoteserne** opstår dernæst og specificerer regelmæssighedernes kontekst, såsom hvor og hvornår disse regelmæssigheder synes at være. I **observationerne** testes hypoteserne på forskellig vis, og forskningshjulet afsluttes med en **empirisk generalisering**, som enten stemmer overens med teorien eller ej, afhængig af hvorvidt teori og praksis stemmer overens. Hvis de ikke stemmer overens indikerer dette, at teorien ikke er virkelighedsnær og bør revideres, eller at observationerne er ukorrekte.

Figur 3: "Wheel of science"
(Pawson & Tilley, 1997: 84)

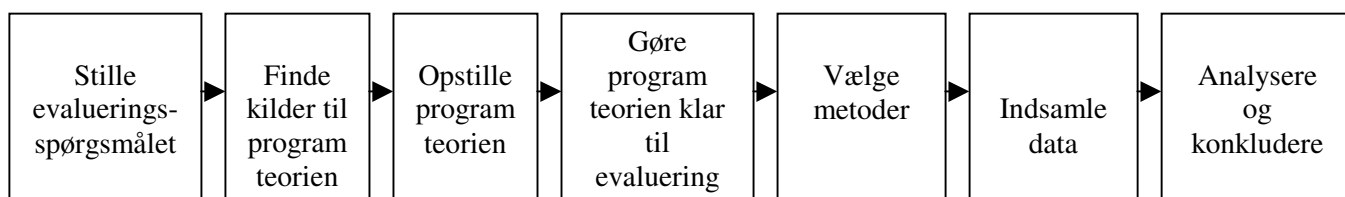

Figur 4: "The realist evaluation cycle"
(Pawson & Tilley, 1997:85)

Pawson og Tilley udvider figur 3, således at den tilpasses realistisk evaluering (jf. figur 4). Dette ses bl.a. i **teorien**, som ikke længere blot er abstrakt, men nu opdeles i mekanismer, kontekst og outcome, som er et specielt element i netop realistisk evaluering. Desuden består figuren af **hypoteser** og **observationer**, som har til formål at besvare "What might work for whom in what circumstances" (Pawson & Tilley, 1997: 84). Hermed tages der højde for, hvilken kontekst teorien opererer i. Det betyder dermed også, at figuren ikke afsluttes med et forsøg på at generalisere, da teorien er kontekstpræget. I stedet afsluttes den med et "**program specification**", hvor der afklares, hvad der virker for hvem og i hvilken kontekst. (Pawson & Tilley, 1997: kap 4). Tankegangen bag denne figur stemmer ligeledes overens med virkningsevaluering og dennes fremgangsmåde.

4.4.1. Programteorien

"The realist evaluation cycle" afsluttes ved at udarbejde en programteori, som testes og besvarer "What works for whom in what circumstances?". Denne tankegang suppleres i dette speciale med Peter Dahler-Larsens køreplan for udarbejdelse af en virkningsevaluering, hvori programteorien inkluderes og vægtes højt (Dahler-Larsen & Krogstrup, 2009: 52-79). Køreplanen ses eksemplificeret i figur 5.

Figur 5: Virkningsevalueringens køreplan (Dahler-Larsen & Krogstrup, 2009: 52-79)

En programteori indeholder oftest følgende grupperinger: målgruppe, aktiviteter, moderatorer, virksomme mekanismer, delmål og slutmål.

I programteorien kan der forekomme flere forskellige variable forhold, som evaluator bør være opmærksom på: Det mellemkommende forhold, den bagvedliggende variabel og ekstra variabler (Dahler-Larsen & Krogstrup, 2009: 102).

Peter Dahler-Larsens køreplan indeholder et syvende trin bestående af en analyse og konklusion. Heri udarbejdes, hvad Pawson & Tilley kalder ”program specification”, hvor det afgøres, hvorvidt hypoteserne om indsats afspejlet i programteorien stemmer overens med virkeligheden. Hvis dette ikke er tilfældet, bør programteorien og dermed de forestillinger der forekommer om indsatsen enten udvides eller konkretiseres. Der kan være tale om implementeringsfejl eller teorifejl, hvilket anslås ud fra figur 6.

	Resultatet er indtruffet	Resultatet er udeblevet
Indsatsen er implementeret	1. Fortsæt indsatsen	2. Nedlæg indsatsen
Indsatsen er ikke implementeret korrekt	3. Nedlæg indsatsen	4. Reparér på implementeringen af indsats – under en vis usikkerhed

Figur 6: Tabel (Dahler-Larsen & Krogstrup, 2009: 77)

Til dette speciale benyttes ovenstående figur således, at hvis programteorien ses som værende i overensstemmelse med virkeligheden (1), bør indsatsen fortsætte, som den er nu.

Hvis der derimod ses en klar tendens til, at de unge deltager succesfuldt og virksomhederne tilslutter sig netværket, men ingen af deltagerne synes forventningsafstemt, vil dette skabe grobund for frustration og en negativ stemning på et senere tidspunkt, fordi indsatsen skal indeholde forståelse af hinanden og indsatsen. Dermed bør indsatsen på sigt nedlægges, da den synes for kortsigtet og uholdbar. (3)

Hvis alle elementer foruden resultaterne i programteorien stemmer overens med virkeligheden, men der ikke er nogen tilslutning til CSR-netværket og de unge ikke oplever den ønskede effekt fra indsatsen, er indsatsen heller ikke holdbar og bør nedlægges. (2)

Hvis evalueringen påviser, at forestillingerne forud for evalueringen er forkerte, og der ikke synes at fremkomme nogle positive effekter af indsatsen, bør projektets medarbejdere reflektere over

indsatsens sammenhæng, og hvilke konkrete effektmål der ønskes, og ændre måden hvorpå indsatsen implementeres. (4)

4.5. Videnskabsteoretisk tilgang

Realistisk evaluering er en evalueringsform, der placerer sig mellem den eksperimentelle evaluering og den konstruktivistiske evaluering (Pawson & Tilley, 1997). Disse tre evalueringsformer præsenterer forskellige virkelighedsopfattelser og evalueringsmetoder.

Eksperimentel evaluering har en effektorienteret tilgang, hvor der ønskes svar på, om en given indsats virker eller ej ved hjælp af kvantitative metoder. Denne tilgang repræsenteres bl.a. af positiverne. Det kendetegnende for positiver er, ”...at kun det, der kan iagttages, anerkendes som sandt” (Haslebo, 2004:92). I denne evalueringsform ønskes en variabel isoleret for at ”...demonstrate an unequivocal causal relationship between program and outcome” (Pawson & Tilley, 1997: 31). Formålet indenfor eksperimentel evaluering er også at udvikle og generere en global viden, samtidig med at der tages højde for casen som værende kontekstpræget.

Konstruktivistisk evaluering er opstået på baggrund af de tydelige mangler ved eksperimentel evaluering (New Insight A/S, 2011b). Denne evalueringsform udmærker sig ved dybdegående evaluering og fokus på, hvordan virkningerne af en given indsats opleves og opfattes (Ibid). Til dette benyttes en procesorienteret tilgang og kvalitative metoder, som udelukkende har til hensigt at blive anvendt i denne ene kontekst. Fænomenologien placerer sig under konstruktivistisk evaluering og ”...udmærker sig i forhold til de fleste andre tilgange til sproget ved at undersøge mening i bred forstand, dvs. de måder tingene er – eller kan være – givet på” (Klausen, 2005). I modsætningen til den eksperimentelle evaluering kausalitetsteori fokuseres der i konstruktivistisk evaluering på viden, som værende lokal og yderst kontekstpræget (New Insight A/S, 2011b).

Realistisk evaluering placerer sig mellem de ovenstående evalueringsmetoder. Denne metode benytter en effektorienteret og procesorienteret tilgang samt kvantitativ og kvalitativ empiri, sådan at der fokuseres på ”... not just the moment when the subject signs up to enter a program but the entire learning process” (Pawson & Tilley, 1997: 38). I realistisk evaluering ønskes der svar på, hvad der virker, for hvem det virker, hvorfor det virker og i hvilken kontekst det virker. Dette synes også at være en middelevj mellem de to øvrige evalueringsmetoder.

Eksperimentel evaluering har udviklet en kausalitetsforståelse, hvorimod den konstruktivistiske evaluering ikke har noget teoretisk grundlag. Pawson og Tilley argumenterer for, at dette har skabt et behov for at udvikle en mere omfattende og nuanceret teoretisk metode (Pawson & Tilley, 1997: 38). Realistisk evaluering bruger den generative teori, som fokuserer på og erkender, at der findes kausale forbindelser, men at disse ikke opstår automatisk. I den generative teori tages der højde for, at effekterne er afhængig af medarbejderne, konteksten osv.

Hverken brugen af eksperimentel evaluering eller konstruktivistisk evaluering ville være optimalt i specialets udvalgte case, hvor der ikke findes meget effektdata, men ønskes udarbejdet en teoretisk ramme. Hermed er den videnskabsteoretiske tankegang beskrivende ved, at ”...*Videnskaben er en tankegang, der handler om at reflektere over, hvordan man bruger den...Videnskabelighed er ikke noget, som man bare kan tilegne sig ved at læse en bog om det. Den skal konstant praktiseres*” (Langergaard et al, 2006: 207).

4.6. Svaghed ved virkningsevaluering

En af evalueringsmetodernes stærkeste sider kan samtidig ses som værende dens svaghed. Programteorien udarbejdes på baggrund af en kausalitetsforståelse, som viser sig i et årsags-virkningsforhold. Filosofen Hume hævder, at vi aldrig ”...*kan observere kausalitet direkte med vores egne øjne*”(Dahler-Larsen & Krogstrup, 2009: 100). På trods af dette faktum tilstræber valgte evalueringsmetoder at skabe og eksemplificere klare kausale sammenhænge mellem input og outcome, hvilket i vid udstrækning fremstår af nedenstående regler om virkningsevaluering udarbejdet af Peter Dahler-Larsen.

a) I hvert fald skal årsagen X og effekten Y optræde sammen. Hvis X findes, skal Y også være der.
b) X skal optræde før Y. **c)** Tillige vil vi gerne have en god teoretisk forklaring på, hvorfor X skulle være årsag til Y. Det svækker vores tiltro til et kausalt forhold, hvis vi ikke kan forstå, hvorfor det skulle indfinde sig. **d)** Endelig ønskes en empirisk eftervisning af forbindelsen mellem X og Y (Dahler-Larsen & Krogstrup, 2009: 100-101).

Realistisk evaluering styrke er, at der opstilles et stærkt og overskueligt billede af, hvilke årsags-virkningsforhold der forefindes i indsatsen, og hermed hvilke kausalitetsforhold der findes. Der fremkommer dog umiddelbart to problematikker ved at benytte disse ”...*praktiske metodiske betingelser*”(Dahler-Larsen & Krogstrup, 2009: 100) som ses ovenfor.

De første to regler indfries forholdsvis nemt, hvorimod punkt 3 er mere problematisk. Her ønskes en ”god teoretisk forklaring” på kausalitetsforholdet mellem x og y (input og outcome). Heri bør det understreges, at der aldrig vil forekomme nogen sikkerhed for, at den udarbejdede programteori indeholdende de formodede kausalitetsforhold er korrekt, på trods af evaluators grundige undersøgelser. Den anden problematik opstår som følge af punkt tre, hvori det formodes, at alle relevante variable og mekanismer er inddraget i programteorien. Hvis dette ikke er tilfældet, kan den formodede og opstillede sammenhæng mellem input og outcome være stærkt påvirket af en ikke inkluderet variabel eller mekanisme, hvilket i princippet gør det kausalitetsforhold, der præsenteres i programteorien, unuanceret og ukorrekt. Til denne kritik argumenterer Dahler-Larsen, at ”...det er praktisk og meningsfuldt at operere med regulariteter ...man kan evaluere indsatsen ud fra dem” (Dahler-Larsen, 2005: 23). Hermed bør kausaliteterne i evalueringen ikke ses som en hindring mod et udmærket evalueringsresultat, men i stedet brugbare sammenhænge i en given indsats (Dahler-Larsen, 2005). Herved opfylder evalueringsmetoden stadig det efterspurgte behov omhandlende indsatsen HotSpot Erhverv.

5. Undersøgellesdesign

5.1. Casevalg

Specialet er et single case studie, da der foretages en evaluering af én given indsats. Dette undersøgelsesdesign giver mulighed for at gå i dybden i en kompleks case, hvilket er nødvendigt og et yderst brugbart værktøj i evalueringen af indsatsen i Bispehaven (Bryman, 2004). Indenfor den valgte tilgang findes fire typer cases: Teoritestende, teorigenererende, teorifortolkende og ateoretiske studier (Antoft et al, 2007). Specialet identificeres som værende en teorigenererende case, da formålet med specialet er at skabe viden om, hvordan indsatsen fungerer bedst i den givne kontekst. Denne viden er direkte brugbar for udvidelsen af indsatsen til Gellerup, hvor udfordringerne og konteksten er sammenlignelig med Bispehaven. Ligeledes kategoriseres casen ud fra følgende case typer: *The critical case, the unique case eller the revelatory case* (Bryman, 2004), og placeres som værende en unik case grundet konteksten. I denne casetype er det kun muligt at generalisere viden, hvis konteksten er yderst sammenlignelig. Dog argumenterer Bryman for, at mange caseundersøgelser kan placeres i en ny fjerde kategori, hvilket også synes værende tilfældet her. Den kaldes "*The exemplifying case*" (Bryman, 2004: 51). Baggrunden for at vælge denne case type er ønsket om at bidrage med en nyttig og nødvendig viden, og udvælges ligeledes for at besvare bestemte og fastsatte undersøgelsesspørgsmål. Da specialets evalueringsspørgsmål er formuleret på baggrund af et behov for at udvikle viden indenfor lige netop denne indsats, kategoriseres casen som værende en eksemplificerende case, men med elementer fra den unikke case type.

Specialet udarbejdes i en overordnet samfundsvidenskabelig kategori: *Policy analyse*. I policy analyse bearbejdes problemstillinger enten normativt eller med en empirisk tilgang, hvilket er afgørende for, hvorvidt analysen præges af en preskriptiv eller deskriptiv tilgang (Albæk, 2002). Dette speciales undersøgelsesdesign afspejler en empirisk og deskriptiv tilgang, hvor evalueringen opbygges og bruges i en empirisk sammenhæng. Den deskriptive tilgang vælges frem for den præskriptive, da denne skaber bedre grundlag for en observerende tilgang, hvor der i højere grad er mulighed for at gå i dybden med casen.

5.2. Opbygning af specialet

Udarbejdelsen af specialet følger til dels trin-for-trin logikken, som Peter Dahler-Larsen præsenterer (Dahler-Larsen & Krogstrup, 2009: 52-79).

Specialets evalueringsdel er opbygget således, at første afsnit (6.1) skildrer de eksplicite antagelser og forestillinger, som projektlederen har forud for evalueringen af indsatsen. I dette afsnit findes der intet teoretisk eller empirisk grundlag, da den udelukkende har til hensigt at udtrykke projektlederens forestillinger om sammenhængene i indsatsen.

I det følgende evalueringsafsnit udarbejdes fire programteorier, for derigennem at kunne bevare overblikket (Dahler-Larsen & Krogstrup, 2009: 139). Disse fire udvalgte programteorier omhandler aktiviteterne: Fritidsjob, Lommepengeprojekt, Mer End Skole og CSR-netværket. Programteoriene udarbejdes hovedsageligt med baggrund i et sæt kvalitative interviews, der har til hensigt at skildre hvordan den egentlige praksis er i indsatsen. Disse opfattelser gengives i programteoriene, som opdeles i: målgruppe, aktivitet, moderatorer, virksomme mekanismer og slutmål.

Disse fire aktiviteter er udvalgt af flere grunde. For det første vil inkluderingen af alle aktiviteter i indsatsen være for omfattende og med stor risiko for, at evalueringen ville fremstå overfladisk. For det andet findes der en kobling mellem de udvalgte aktiviteter, da de supplerer hinanden, således at de unge kan bevæge sig fra en aktivitet til en anden i takt med, at de bliver ældre. Dermed skabes der også grundlag for at evaluere, hvorvidt aktiviteterne supplerer hinanden tilstrækkeligt, da dette er en af hensigterne med indsatsen. For det tredje findes der eksplicite krav til netop disse fire aktiviteter i projektbeskrivelsen (Bilag 2), hvori der årligt skal forekomme en udvidelse i antallet af deltagere i aktiviteterne. Hermed er det også de aktiviteter som CFBU ønsker dokumentation for senere i procesforløbet, og derfor synes det mest optimalt for brugbarheden af dette speciale, at udvælge netop disse fire aktiviteter. Hermed bliver medarbejderne i højere grad bevidste om, hvilke mekanismer de skal sørge for er til stede i indsatsen for, at den virker mest effektivt og optimalt, hvilket øger grundlaget for et positivt resultat af den kommende dokumentation senere i forløbet.

På dette tidspunkt i specialet er det nu muligt at give et foreløbigt bud på svaret til de to første underspørgsmål i evalueringsspørgsmål: 1) *Hvordan virker indsatsen HotSpot Erhverv i Bispehaven?*, og 2) *er denne praksis i overensstemmelse med medarbejdernes forestillinger om indsatsen?* Dette gøres ved at sammenligne de forestillinger og antagelser der ses skitseret i det

første afsnit med resultaterne fra programteoriene og deres tilhørende CMO-konfigurationer, der beror på det kvalitative data. Medarbejderne har uden tvivl en forestilling om, hvordan indsatsen burde fungere, men med undersøgelserne er det muligt at redegøre for, om deltagerne oplever aktiviteterne forløb anderledes.

Hernæst testes programteoriene. I udarbejdelsen af programteoriene fremkommer adskillige generative mekanismer, som ønskes testes sådan, at ”...afstanden mellem hver kasse bliver så lille som muligt, og ... forbinde kasserne så tæt, som man kan via context-mechanism-outcome udtryk” (Dahler-Larsen & Krogstrup, 2009: 73). Ved at teste programteoriene opnås et større helhedsperspektiv over de fremkomne sammenhænge. Testen vil hovedsageligt bestå i en sammenligning med den allerede eksisterende og mere generelle viden, der findes indenfor det boligsociale arbejde i udsatte boligområder. Hvis der synes at være belæg for sammenhænge i andre lignende indsætter, øges sandsynligheden for en kausal sammenhæng mellem den givne generative mekanisme og en bestemt effekt. Fremkomsten af det bredere og mere generelle helhedsperspektiv skaber grundlag for at kunne besvare evalueringsspørgsmålets sidste underspørgsmål: 3) *I hvilken udstrækning hviler indsatsens succes på definerbare mekanismer, som vil være gældende i en kontekst lignende den i Bispehaven?*

Derigennem fastslås, hvilke generative mekanismer der er essentielle at fokusere på i udvidelsen af indsatsen til Gellerup, hvilket er formålet med dette speciale. Resultatet herfra omformes til et sæt konkrete anbefalinger til indsatsens medarbejdere, sådan at de bliver bevidste om, hvilke fokuspunkter de bør inddrage i deres arbejde med indsatsen. Herudover udformes et dokumentationsskema, da dette endnu ikke forefindes til indsatsen. Dette vil være med til at skabe overblik over alle indsatsens aktiviteter, afklare målsætning og målgruppe, og derudover vil medarbejderne, når de senere skal bruge dokumentationsskemaerne fra CFBU, allerede være i gang med at dokumentere indsatsen, hvilket vil skabe et bedre og mere nuanceret helhedsbillede af indsatsen.

For at komme hertil i evalueringsprocessen, er det væsentligt at fastslå, hvordan teorien anvendes, hvilket følgende afsnit omhandler.

5.2.1. Operationalisering af teorien

Ifølge Dahler-Larsens femte punkt i køreplanen, skal evaluator præcisere, hvilke metoder der ønskes anvendt i evalueringen. Pawson argumenterer for, at der i en realistisk evaluering altid bør

inddrages kvantitative effektdata. Denne type datamateriale forefindes ikke i specialets case, hvilket bevirker den konkrete evalueringssdel, hvor programteoriene testes. Det er et velkendt problem indenfor realistisk evaluering, at evaluator enten kun benytter sig af kvantitativ eller kvalitativ datamateriale, uden at være bevidst om, hvad dette gør ved teorien og evalueringen. I dette speciale udarbejdes fire kvalificerede programteorier, som sikrer nogle specifikke antagelser om indsatsen. Dernæst udarbejdes en foreløbig test, som ikke kan kategoriseres som en fuldstændig test, grundet det manglende kvantitative datamateriale. Til gengæld inddrages en større mængde undersøgelser, evalueringer og generel viden om lignende indsatser i udsatte boligområder. Dette materiale fokuseres omkring bestemte områder i programteoriene, som er genkendelig ved, at være markeret med en lyseblå baggrund.

På denne måde uarbejdes, med de typer dokumentationsmateriale der er tilgængelige og relevante, en kvalificeret test af de specifikke antagelser beskrevet i programteoriene. Derved testes sammenhængene mellem aktiviteterne og slutmålene, således at antagelserne fra programteoriene kan be- eller afkræftes. Ligeledes sættes der i denne evalueringssdel fokus på de generative mekanismer, der er fremkommet på baggrund af programteoriene. Disse er de bærende elementer, og får medarbejderne kendskab til de verbaliserede mekanismer øges, sandsynligheden for indsatsens succes i Gellerup. Derfor analyseres og perspektiveres de verbaliserede mekanismer til andre lignende evalueringer og undersøgelser, for herigennem at indskærpe, hvilke af mekanismerne der synes at være af størst betydning.

5.3. Empiri

Ved virkningsevaluering er det muligt at inddrage flere forskellige former for empiri (Dahler-Larsen & Krogstrup, 2009: 54-55). I dette speciale inddrages dokumentstudier i form af bl.a. officielle politiske dokumenter, faglig teori, evaluering/undersøgelser og rapporter, fagfolks erfaringer fra hverdagens praksis og interviews med brugere. Typisk for arbejdsprocessen i virkningsevaluering er, at jo længere til højre man bevæger sig i Dahler-Larsens køreplan og programteorien, desto større mængde empiri og teori inddrages i evalueringen (Dahler-Larsen & Krogstrup, 2009: 52-79). I forbindelse med udarbejdelsen af dette speciale har HotSpotcentret givet adgang til data fra den Boligsociale Monitorering, der indhenter og samler data fra hele Aarhus. Denne data har været med til at konkretisere og skabe perspektiv på problemstillingen i Bispehaven, da tallene udarbejdes på CPR-niveau og derfor er 100 % nøjagtige. Specialets empiri er også bestående af et større kvalitativt datamateriale.

5.3.1. Operationalisering af empirien

Specialets kvalitative empiri er udarbejdet med udgangspunkt i Steinar Kvales semistruktureret interview (Kvale, 1994, 1997 & 2008). Bearbejdningen af dette empirimateriale følger Joseph Maxwell fremgangsmåde, hvor alle interviews transskriberes, for efterfølgende at gennemlæses i flere omgange (Maxwell, 2005). Ved den første gennemlæsning frasorteres alt irrelevant i transskriberingen af interviewet. Ved anden gennemlæsning udarbejdes en søgning af eventuelle sammenhænge i alle interviewene. Dette kunne f.eks. være sammenhænge mellem opfattelserne af målgrupper, aktiviteter, vigtige mekanismer og slutmål, såvel som sammenhænge i forståelsen af, hvordan indsatsen skaber resultater. Ved tredje gennemlæsning opbygges en empirisk forståelse af hele materialet, som dermed giver interviewerens et grundigt helhedsbillede (Maxwell, 2005: 95-193). Risikoen ved at bruge denne fremgangsmåde er, at de sammenhænge, som enten ikke verbaliseres eller ikke bemærkes af mere end én respondent, ikke nødvendigvis medbringes i helhedsbilledet af hele materialet. Materialet bruges i dette speciale til udformningen af specialets fire programteorier, som efterfølgende testes.

5.3.2. Semistruktureret interviews

I dette speciale anvendes semistruktureret interviews, som ligger i forlængelse af den kvalitative tilgang. Denne interviewform er kendetegnet ved sin placering mellem det strukturerede interview og det eksplorative interview. I anvendelsen af det semistrukturerede interviews skabes der i interviewsituationen et rum for respondenterne, hvor der er struktur og tryghed, men samtidig også mulighed for at forme interviewet i den retning de finder mest relevant og interessant (Kvale, 1997). Når respondenterne tør udtrykke sine egne meninger, skabes der grobund for, at interviewet bliver af en karakter, som har mere dybde, end hvis det havde været et struktureret interview (Pole & Lampard, 2002).

Steinar Kvale, som er ophavsmand til det semistrukturerede interview, hævder at det ideelle interview er ”...*allerede analyseret, når der slukkes for båndoptageren*” (Kvale, 1994). Dette stiller store krav til evaluators måde at udføre interviewet på, og også til udformningen af interviewguiden, som skal være struktureret, men samtidig åben. Evaluator skal udvise kontrol og erkende, at der ikke er tale om en samtale mellem ligestillede parter, men på trods heraf skabe et rum, hvor respondenterne tør være 100 % ærlige. I dette speciale udarbejdes der såkaldte

forskningsinterviews, der har til hensigt at producere viden (Kvale & Brinkmann, 2008). Denne interviewmetode er desuden kendetegnet ved at have et stort fokus på validiteten og reliabiliteten. Forskningsinterviewet udarbejdes efter syv fastsatte faser, som har været kendetegnende for arbejdsprocessen i dette speciales interviews. Denne fremgangsmåde afspejler også Brymans opstilling af, hvorledes et interview bør udarbejdes (Bryman, 2004: 326).

5.3.3. Interviewguiden

Interviewguides udarbejdes enten med omhyggeligt formulerede spørgsmål eller blot nogle specifikke områder. Ens for disse to tilgange er, at interviewguiden skal udformes således, at den dækker forskellige emner. Dette kommer konkret til udtryk i dette speciales interviewguide, hvori alle spørgsmålene ses inddelt i fem kategorier (jf. Bilag 6). Det er muligt at udarbejde tre forskellige typer af interviewspørgsmål: Indledende, opfølgende og sonderende spørgsmål (Kvale & Brinkmann, 2008). Alle tre typer benyttes, og kommer klart til udtryk i transskriberingen af specialets interviews. Når de to sidstnævnte bruges i interviewguiden, er det vigtigt, at evaluator kender sine evner i evalueringssituationen, da denne type spørgsmål stiller større krav til evaluator. Man skal, for at få noget ud af disse spørgsmål, have en ”...evne til at lytte aktivt” (Kvale & Brinkmann, 2008: 159). Dette vurderes af Kvale som værende et af de vigtigste elementer for udførelsen af et godt semistruktureret interview.

5.3.4. Udvalgelse af respondenter

De 12 respondenter er udvalgt således, at der forefindes to respondenter for hver af de fire udvalgte aktiviteter samt to medarbejdere fra indsatsen (Bilag 7). Respondenterne fra lommepengeprojektet, CSR-netværket samt medarbejderne er udvalgt af evaluator selv, hvorimod respondenterne fra Mer End Skole og fritidsjob er udvalgt af medarbejderne. Dette kan virke problematisk, da medarbejderne har en åbenlys interesse i at vælge de mindst udfordrede unge, da dette muligvis ville frembringe et mere positivt syn på aktiviteten. Det er dog fra evaluators side, grundet den tidsmæssige begrænsning, opprioriteret at finde respondenter, som man havde en formodning om, ville være i stand til at kunne svare på nogle af spørgsmålene i interviewguiden. Det er ikke på baggrund af de mulige respondents evner eller kendskab til aktiviteterne, at de vælges fra, men på grund af deres unge alder. Denne udvælgelse forringer dog ikke interviewenes validitet, da alle respondenterne er repræsentative for deres målgruppe og evaluator er bevidst om, at den ideelle

interviewperson ikke findes, og ”*velpoleret veltalenhed ... kan i visse tilfælde dække over mere..*” (Kvale & Brinkmann, 2008: 187). Derimod opleves en umiddelbarhed ved de yngste respondenter i interviewsituationen, som er gavnlige for analysen af interviewet.

I den udvalgte respondentgruppe ses flere tydelige udfordringer, som interviewerens forud for interviewsituation skal være bevidst om. For det første kan relationen mellem respondenterne og interviewerens påvirkes af kulturelle forskelle. For det andet er flere af respondenterne børn, hvorved det er vigtigt, at interviewerens ”*undgår at blive associeret med en lærer og ikke giver anledning til forventninger om, at et spørgsmål har et og kun et rigtigt svar*” (Kvale & Brinkmann, 2008: 166). Dette undgås konkret ved, at der efter endt besvarelse altid gives positiv respons, således den unge ikke sidder tilbage med fornemmelse af at have svaret forkert eller utilfredsstillende. For det tredje er det en udfordring, at udarbejde interviewguides som skal være sammenlignelige, når respondenterne favner fra lommepengeprojektet med 11-15 årige og butikshefere fra CSR-netværket.

6. Konstruktion og validering af programteorier

Det følgende afsnit (6.1) præsenterer en beskrivelse af de forestillinger, der findes om indsatsen forud for evalueringen. Efterfølgende fremstilles programteorierne med tilhørende aktivitetsbeskrivelse (7-10), der udarbejdes særskilt for indsatsens aktiviteter, på baggrund af den virkelighedsopfattelse evaluatoren har mødt igennem de kvalitative interviews samt materiale omhandlende indsatsen HotSpot Erhverv. Efter denne fremstilling opsummeres programteorierne og testes efterfølgende (12).

6.1. Beskrivelse af forestillingerne forud for evalueringen

Tidligt i evalueringsforløbet udarbejdes en brainstorm over indsatsens sammenhænge i samspil med projektlederen. For ikke at præge ham i en bestemt retning, var samtalen ikke fast struktureret, og evaluatoren påtog sig en næsten udelukkende lyttende rolle i stedet for spørgende. Beskrivelsen indeholder projektlederens forestillinger og tanker om, hvordan indsatsen hænger sammen og er ikke understøttet af andet end disse forestillinger

Beskrivende for denne brainstorm er for det første, at der fremkom mange verbaliserede mekanismer og forestillinger om, hvilke barrierer og hensyn der bør tages i indsatsen grundet konteksten. For det andet blev der ikke udtrykt nogle klare specifikke sammenhænge mellem de enkelte aktiviteter, mekanismer og slutmål. Denne fremstilling afspejler projektlederens syn på indsatsen, som værende en såkaldt paraplyindsats, hvor aktiviteterne har til formål at supplere hinanden.

HotSpot Erhvervs **målgruppe** beskrives som værende ”...henholdsvis virksomhederne i og rundt om Bispehaven, samt de unge i alderen 11-20 bosiddende i boligområdet, som oplever sociale og etniske barrierer for inklusion på arbejdsmarkedet” (Bilag 2: 4). Indsatsens aktiviteter henvender sig til forskellige dele af målgruppen således, at en udfordret ung altid kan deltage i mindst en aktivitet uafhængigt af den unges alder. For de 11-15 årige er der mulighed for at deltage i lommepegeprojektet, de 15-18 årige kan tages i betragtning til at få et fritidsjob, 7.-9. klasser elever kan deltage i Mer End Skole og hele målgruppen kan deltage i events (specielle tiltag i Bispehaven af kortere varighed). Virksomhederne bestemmer selv, hvori de ønsker at involvere sig

og i hvilket omfang. Herudover har virksomhederne også mulighed for at deltage i CSR-møderne. Karakteristisk for hele målgruppen er, at de enten bor eller har virksomhed i Bispehaven. Dette kan være udfordrende, da Bispehaven har en højere kriminalitets- og hærværksprocent end det resterende Aarhus. Dette er ofte en følgevirkning af, at for mange unge dropper ud af folkeskolen og dermed mister et positivt indhold i deres hverdag, og ender med at kede sig. Denne kedsomhed ønskes udskiftet med joberfaring. Ligeledes karakteriseres den unge målgruppe ud fra deres forældre, som ikke har de nødvendige ressourcer og erfaringer fra arbejdsmarkedet at videregive til deres børn. Flere unge i Bispehaven har dog ikke brug for hjælp til at få et fritidsjob, da deres familier har et stort kendskab til det danske arbejdsmarked. Indsatsens unge er derfor oftest børn af de 43,9 % voksne, (Bilag 3) der er udenfor det danske arbejdsmarked. Disse forældre er udfordret i at hjælpe med lektierne, anskaffe et fritidsjob og at forme en givende hverdag med faste sengetider. Virksomhederne har forud for opstarten af HotSpot Erhverv oplevet, at være nødsaget til at fjerne arbejdsredskaber fra lokalområdet efter arbejdstid, for ikke at få det stjålet. Virksomheder med fast beliggenhed i Bispehaven har set sig nødsaget til at ansætte vagter for at nedsætte tyveri, hærværk og ballade. Dette understreger, hvor vigtigt det er for både de unge og virksomhederne, at der er et godt og positivt samspil mellem disse. Virksomhedernes tilstedeværelse i Bispehaven skaber et bedre lokalområde for de unge at vokse op i, og de unges stærke tilknytning til skole og sunde fritidsjobaktiviteter gør lokalområdet mere fredeligt og nemmere at drive en god virksomhed i.

Der findes flere **aktiviteter** i HotSpot Erhverv, og i dette speciale fokuseres der på: Fritidsjob, Lommepengeprojektet, Mer End Skole og CSR-netværket. Herudover findes også aktiviteter indenfor erhvervspraktik, adoptionsklasser og sponsorering. De fire førstnævnte aktiviteter karakteriseres af projektlederen som værende de største og mest bærende.

I lommepengeprojektet kan de unge tilmelde sig en gang ugentligt ved en fast kontaktperson, som tager sig af alt det praktiske omkring tilmeldinger og organiseringen af opgaverne til de unge. De unge kan melde sig til konkrete opgaver, der opslås i beboerhuset. Kontakten mellem den unge og kontaktpersonen foregår som oftest via sms. I aktiviteten fritidsjob får de unge, der har behov for det, hjælp til at udfærdige en jobansøgning og efterfølgende hjælp til at komme i kontakt med en virksomhed.

Mer End Skole er et forholdsvis nyt initiativ, som bygger på et samarbejde mellem skole, virksomhed og HotSpot Erhverv. De unge, som vurderes som værende i risikogruppen for at droppe ud af folkeskolen, tilmeldes aktiviteten af deres kontaktlærer. Når kontrakten mellem alle

deltagende er underskrevet, starter et 3 mdrs. forløb, hvor den unge erstatter en del af den almindelige skolegang med virksomhedsarbejde.

CSR-netværket er ifølge projektlederen den mest afgørende aktivitet i indsatsen. Projektlederen opprioriterer at besøge den enkelte virksomhed og disse besøg skal gerne munde ud i en positiv aftale med virksomheden.

Indsatsens **overordnede målsætning** er, at skabe tryghed i Bispehaven, da dette er gavnlig for alle deltagere i indsatsen. Denne målsætning benyttes senere i specialets programteorier og tilhørende CMO- konfigurationer og lægger sig op af HotSpotcentrets vision: ”*at de udsatte boligområder udvikler sig til attraktive bydele med en alsidig beboersammensætning og med tryghed og trivsel for alle*” (Bilag 5:3). Da målsætningen umiddelbart kan virke bred og udefinerbar, opdeles den følgende i syv delmålsætninger, der alle bidrager til at øge trygheden i Bispehaven. Når de unge vokser op i et trygt miljø, øges sandsynligheden for, at de ikke i deres opvækst stifter bekendtskab med det kriminelle miljø, hvilket også mindsker hærværk i lokalområdet. Herudover giver et trygt lokalmiljø også anledning til, at de unge kan have sunde fritidsinteresser efter skoletid, herunder deltage i lektiecafe om eftermiddagen, hvilket giver de unge bedre skolefærdigheder. Dette påvirker lysten til at gå i skole, og dermed øges skoledeltagelsen således, at Aarhus Kommune rykker tættere på den ønskede 95 % målsætning. I målsætningen ligger også, at de unge igennem indsatsen tilegner sig et kendskab til det danske arbejdsmarked i et roligt, trygt og attraktivt lokalområde, hvor virksomhederne har bedre muligheder for at drive en god virksomhed. I projektlederens målsætning ligger også, at virksomhederne erfarer, at det offentlige og private sammen kan skabe gode resultater med udgangspunkt i CSR-netværket. Der forefindes også en målsætning om at skabe et bedre syn på og forhold til kommunen. Dette gælder for både de unge, de unges forældre, lokalsamfundet som helhed og virksomhederne. Projektlederen understreger i flere omgang, at det er vigtigt at præcisere, at et godt netværk kan skabe gode, brugbare og positive resultater.

Projektlederen udspørges til, hvilke elementer (**generative mekanismer**) der skal være til stede, for at indsatsen fungerer efter hensigten. Hertil svares følgende: Åbenhed, ærlighed, præ-socialisering (de unge klædes tilstrækkeligt på til fremtiden), opbakning på hjemmefronten, velvilje fra erhvervslivet, selverkendelse fra de unge, egen vilje, god kontakt til virksomheder og kun én indgang til kommunen, netværk med udgangspunkt i projektlederen samt indsigt fra virksomhederne i, hvordan det er at bo i Bispehaven.

I samtalen skildrer projektlederen også flere punkter, som kan karakteriseres som **mellemstationer**. Dette er forhold, som indsatsens medarbejdere ikke synes at kunne gøre noget ved, men som kan påvirke indsatsen. For det første opleves en stor udskiftning i cheferne i CSR-netværkets virksomheder, som kan være medvirkende til, at forholdet mellem den unge og virksomheden bliver mere skrøbelig og måske ødelægges på sigt. For det andet kan andre kommunale projekter ødelægge hensigten med denne indsats, da pointen er, at der kun skal være én indgangsvinkel til CSR-aktiviteter for virksomhederne. Ligeledes er der en erkendelse af, at den konjunkturmæssige situation giver færre fritidsjob, hvorved det er endnu vigtigere at fokusere på velviljen blandt virksomhederne.

Der er flere forhold, der ifølge projektlederen besværliggør indsatsen, og som kræver flere ressourcer at ændre. Eksempelvis den negative holdning til tørklæder, der ekskluderer nogle piger i målgruppen og fædre der kun ønsker, at det er sønnerne, der skal have et fritidsjob.

7. Aktivitet 1 - Fritidsjob

Det bliver i mange sammenhænge pointeret, hvor vigtigt det er for unge at have et fritidsjob. Også i Aarhus Kommune sættes der stor fokus på at skaffe fritidsjob til byens unge (Artikel 2). Et fokuspunkt der har udviklet sig til en konkurrence mellem to kommunale indsatser. Den ene part i denne konkurrence er projektlederen for HotSpot Erhverv, som har udfordret borgmesteren om, hvem der først kan skaffe 500 fritidsjob (Artikel 3).

Aktiviteten som skal give disse 500 fritidsjob tager udgangspunkt i Bispehavens unge mellem 15-20 år, der mangler en hjælpende hånd til at få et fritidsjob. HotSpot Erhverv søger at hjælpe de unge fra det tidspunkt, hvor de udtrykker ønske om et fritidsjob, og indtil de har et fritidsjob, som de kan holde fast i.

Denne aktivitet giver de unge mulighed for en gang ugentligt at få konstruktiv hjælp til deres jobansøgning i Bispehavens beboerhus. Denne hjælp gives af en gruppe frivillige fra socialrådgiveruddannelsen i Aarhus. Denne organisering af frivillige har baggrund i Partnerskabsaftalen (Bilag 8), som er en aftalen mellem VIA University College, Frivilligcenter Aarhus og Aarhus Kommune. Dette samarbejde startede i praksis 1. august 2011, og organiseres ved hjælp af en facebookside (Internet 5), hvor al information og opgaver findes. Der er 52 medlemmer tilknyttet denne side, hvoraf de fleste er socialrådgiverstuderende, og de resterende er medarbejdere i de eksisterende aktiviteter. De frivillige socialrådgiverstuderende har mulighed for sparring med medarbejdere i Frivilligcenter Aarhus. De har afholdt adskillelige møder med fokus på, hvordan man er en god frivillig, hvordan man forbinder frivillighed og arbejde, og hvordan det er at være frivillig i et område som Bispehaven. Herudover er der to undervisere fra VIA University College direkte tilknyttet de aktiviteter, de frivillige socialrådgiverstuderende er en del af. De har stor fokus på, at de cases og erfaringer eleverne stifter bekendtskab med i deres frivillige liv i Bispehaven, bruges i deres undervisning, så de som fagpersoner bliver endnu bedre. De frivillige er direkte tilknyttet aktiviteten fritidsjob igennem ”Jobpatruljen”, som består af tre socialrådgiverstuderende.

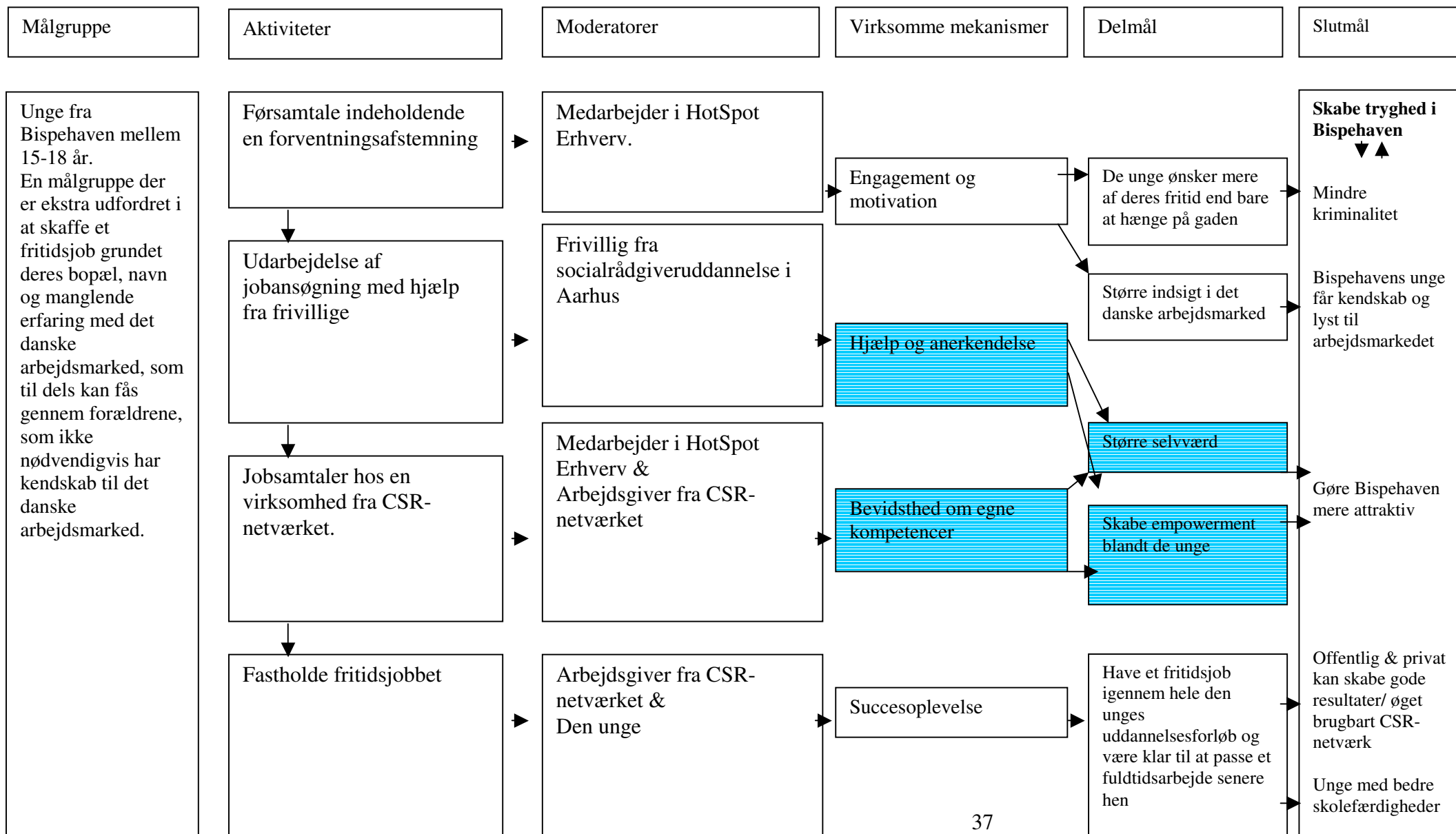
At inddrage frivillige i aktiviteten fritidsjob følger samtidig en anvisning og et overordnet fokus fra regeringens side. De inkluderede emnet ”tilbud om frivilligt arbejde i ungdomsuddannelse” som en del af Kvalitetsreformen fra 2008. I dette initiativ har der været stort fokus på ”...at skabe gode

rammer for den koordineringsindsats der ligger i samarbejdet..." (Indenrigs- og Socialministeriet, 2009: 5).

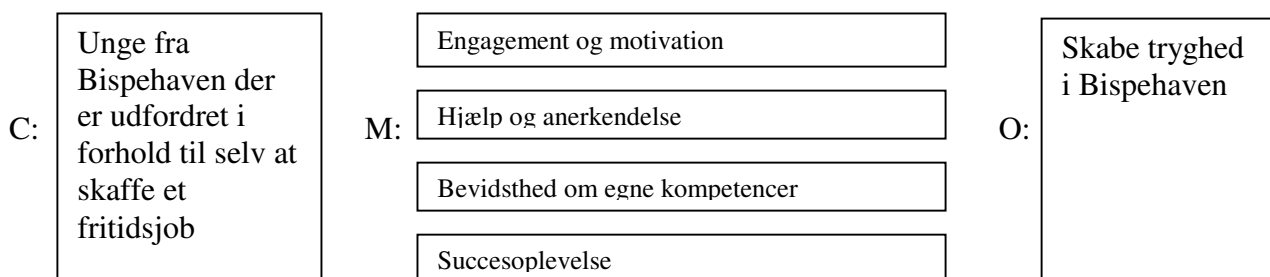
På baggrund af denne hjælp fra "Jobpatruljen" loves det ikke, at de unge automatisk sættes i kontakt med en mulig kommende arbejdsgiver – i første omgang er det kun en hjælp til at udforme en jobansøgning. I denne hjælp findes også et andet element. De unge bliver, mens jobansøgningen udarbejdes, klædt på til hvordan et fremtidigt fritidsjob vil være og i særdeleshed, hvad der forventes af dem. Samlet set er det en socialiseringsproces og en læringsproces, der stiler mod at højne succesmulighederne for de unge, når de skal ud og søge job senere i livet.

Aktiviteten fritidsjob opdeles sådan, at når den unge har udtrykt et seriøst ønske om at få et fritidsjob, udarbejder projektlederen en **førsamtale**, hvor formålet er at lave en forventningsafstemning mellem den unges ønsker og hvilke muligheder der forelægges. I disse førsamtaler kan det vise sig, at den unge er langt mere moden end det ellers fremstår i samværet med vennerne. Herudover kommer det også klart til udtryk, hvorvidt ønsket om et fritidsjob er reelt. Det har flere gange vist sig, at det er spildte kræfter, såfremt den unge ikke virkelig brænder for at få fritidsjobbet. Hvis denne samtale udvikler sig i en positiv retning, er næste skridt, at få den unge til at **udarbejde en jobansøgning**. Hertil får vedkommende hjælp af "jobpatruljen" med at udforme jobansøgningen adresseret til en af virksomhederne i samarbejdet HotSpot Erhverv. Med jobansøgningen i hånden sendes den unge til en **jobsamtale**, hvor den unge af virksomheden vurderes på lige fod med alle andre unge i Aarhus. Sidste skridt i processen er, at den unge **fastholder fritidsjobbet**. Heri understreget, at den unge skal formå at møde til tiden, være pligtopfyldende overfor arbejdsgiver og samtidig passe sin skolegang.

7.1. Programteori for fritidsjob i HotSpot Erhverv

I programteorien for aktiviteten fritidsjob fremkommer fire virksomme mekanismer (M), som skal være tilstede, hvis aktiviteten skal være succesfuld.

Den første mekanisme som skal være til stede, er **engagement og motivation** hos den unge. Dette er drivkraften bag at have et fast fritidsjob, og denne kommer klart til udtryk i *forventningsafstemningen*. I denne første fase testes de unges engagement og motivation ved, hvorvidt de kommer til førsamtalen til aftalt tid. Som projektlederen beskriver det, så er der ”.. 3 fælder ... som rent faktisk også er nogen af de unge, der er faldet i”. (Bilag 11: 12) Disse fælder beskrives også som ”...nogle hurdler, hvor jeg prøver at teste dem i forhold til, om de vil det her”(Bilag 11: 12). Hvis den unge kommer igennem disse ”hurdler”, viser det et engagement og motivation, som er et minimum for at den unge fortsætter i indsatsen. Det er i dette henseende ikke vigtigt, om den unge udviser faglige kompetencer fra skolen, men den bærende mekanisme er derimod lysten til et fritidsjob.

Efter at have bestået den første ”hurdle” er den efterfølgende bærende mekanisme **hjælp og anerkendelse**. Her lægges der vægt på, at de frivillige bruger deres tid på at hjælpe de unge. I denne fase skal den unge selv udarbejde et udkast til jobansøgning og hernæst forbedre dette udkast sammen med den frivillige. I denne fase er det vigtigt, at den unge føler sig anerkendt, hvilket gøres ved at introducere begrebet ”kompetencer”, og snakke ud fra dette. Der fokuseres udelukkende på den unges stærke og positive sider. De frivillige er ”... skarpe på sammen med dem, hvad de er gode til og det synes jeg egentlig tit er udfordringen. De ser det ikke selv hvad de kan, så det har de rigtig meget brug for at få hjælp til at få formuleret” (Bilag 14: 28).

Efter udarbejdelsen af en god jobansøgning er den unge blevet mere **bevidst om egne kompetencer**, og har fået lettere ved at sælge sig selv til en jobsamtale, hvilket er den tredje hurdle som den unge skal igennem. Denne proces er blevet lettere for den unge, fordi det nu står skarpt, hvad den unge er god til og kan byde ind med i en virksomhed. Bevidstheden om egne kompetencer har til hensigt at give den unge så meget selvtillid, at vedkommende ikke giver op efter et enkelt afslag, men efterfølgende matches med en ny virksomhed. Ved at de unge får tiltro til sig selv,

opnås også troen på, at de kan komme godt igennem uddannelsessystemet. De frivillige søger at opnå dette ved at møde de unge med en vis forståelse: ”... vi prøver at give dem et skub ved at fortælle at de godt kan det her og at det er svært at søge job for alle ... men vi lærer dem at lave ansøgningerne lidt mere specifikke ... og det bliver vi nødt til at overbevise dem om i stedet for at de laver en eller anden halvhjertet ansøgning, for det er der ikke nogen steder, hvor det virker”.

(Bilag 13: 25)

På dette tidspunkt i forløbet har man skabt en viden og nogle kvaliteter hos den motiverede og engagerede unge, som teoretisk fremstilles som ”empowerment”. Derved arbejdes der i indsatsen HotSpot Erhverv ud fra de forhåbninger og forventninger Direktør Erik Kaastrup-Hansen udtrykker i artiklen ”Inklusion – hvad er nu det?” om Socialforvaltningens arbejde, hvori det præciseres, at medarbejderne i Socialforvaltningen skal inkludere empowerment i deres arbejde (Artikel 4).

Den sidste mekanisme er **succesoplevelse**. Denne opstår, når den unge formår at fastholde sit fritidsjob ved siden af skolegangen. Succesoplevelsen øges for både den unge og virksomheden ved, at der opretholdes en god løbende kontakt mellem virksomheden og projektmedarbejderen, således at eventuelle udfordringer med den unge tages i opløbet. En af de unge beskriver hans forløb med fritidsjob således ”...Jeg føler, at man bliver mere voksen i det, og så lærer andre at kende og andres måde at være på, og selvfølgelig at tjene sine egne penge.. ” (Bilag 20: 47). En anden fritidsjobber, der placerer sig selv på 10 på en skala fra 1-10, der beskriver motivationen for at have et fritidsjob, forklarer meget eftertænksomt: ”... hvis jeg ikke har et fritidsjob, så vil jeg bare være på gaden og det trækker mig fra skolen... jeg laver 3 ting på en gang: skole, boksning og arbejde, så bliver jeg nødt til at planlægge min tid. Det giver et bedre overblik over tingene, så man bliver nødt til at sige, at her skal man være sammen med venner og andre gange skal man lave lektier og passe skolen.”(Bilag 19: 441).

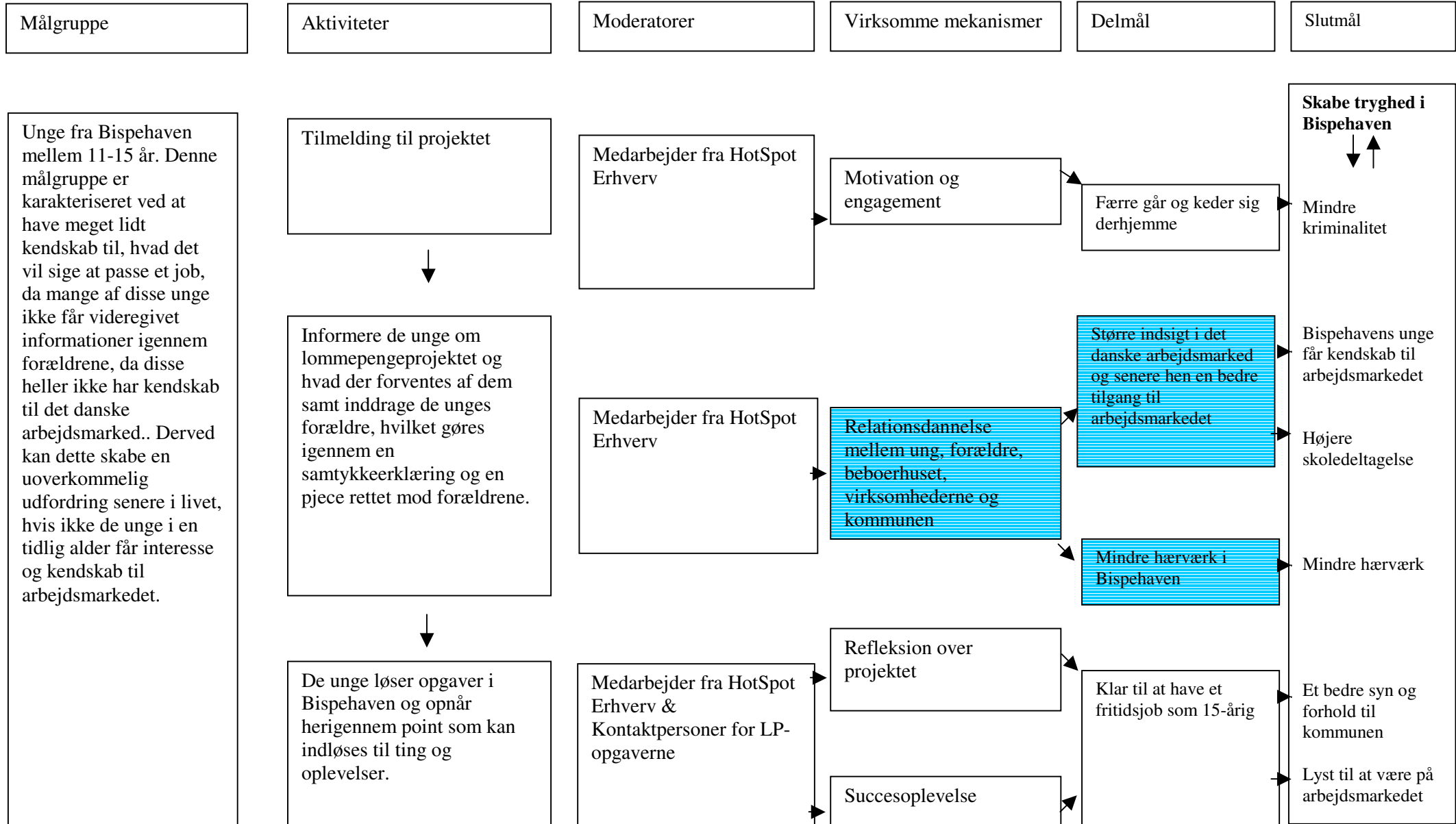
8. Aktivitet 2 - Lommepengeprojektet

Lommepengeprojektet er en aktivitet for de unge mellem 11-15 år i Bispehaven. Konceptet bygger på et pointsystem, hvor de unge kan optjene point ved at hjælpe til i lokalområdet. De kan f.eks. hjælpe varmemestrene med rengøring, hjælpe i det lokale beboerhus eller hjælpe i den lokale genbrug. De optjente point kan indløses til ting og oplevelser, som vælges frit af de unge. Formålet er at vise de unge i en forholdsvis tidlig alder, at det betaler sig at yde et stykke konkret arbejde. Dette er et præ-forløb forud for fritidsjob. Fordelene ved at inkludere lommepengeprojektet i den overordnede indsats HotSpot Erhverv er flere, og også andre projekter har nydt godt af at inkludere så unge deltagere ”Fordele ved lommepengeprojekterne (hvor de unge ansættes i boligafdelingen eller helhedsplanen) er, at man har større kontrol over indsatsens succes, og lommepengeprojekterne lever dermed i højere grad op til deres opstillede mål. Samtidig tilbydes de unge en stor del læring ... De unge bliver forberedt til et ordinært fritidsjob, lærer at møde til tiden og får nogle succesoplevelser... Lommepengeprojekterne er særligt egnede til den yngre del af målgruppen, som skal klargøres til et ordinært fritidsjob” (CFBU, 2012a: 9).

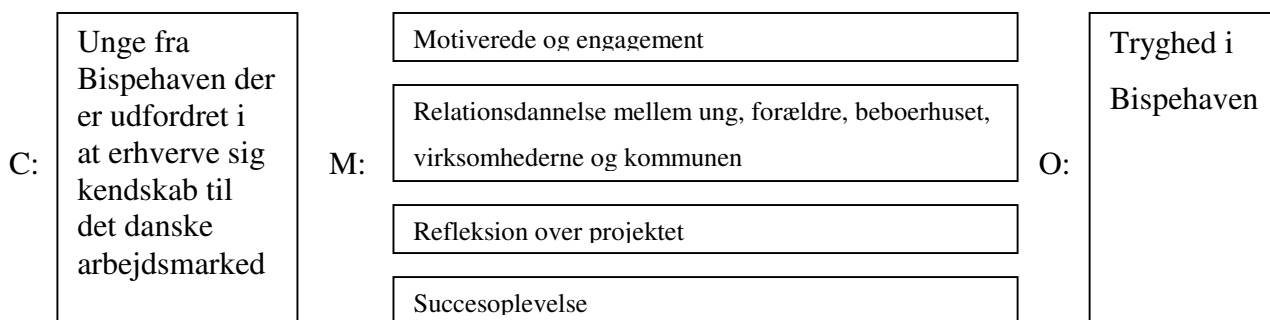
I aktivitetens første led viser den unge interesse for at deltage i aktiviteten og **ilmelder sig**. Inden den unge udfører lommepengejobs, skal den unges forældre informeres om, hvordan **lommepengeprojektet fungerer og underskrive en samtykkeerklæring**. I denne afklares forsikringsforholdene samt tilladelse til at benytte de unges CPR nr. til senere evalueringer og undersøgelser af indsatsen. Når de unge har fået samtykkeerklæringen underskrevet og afleveret, er der åbent for, at de kan tilmelde sig lommepengejobs, som opslås i det lokale beboerhus. Dette er den sidste fase, hvor de **unge løser opgaver i Bispehaven**. Herved forbereder den unge sig på at have et fritidsjob, og oplever glæden ved at tjene point, som de selv råder over. Denne fase er organiseret således, at det er gadeplansmedarbejdere (HotSpot Gadeplan) der sammen med de unge tager ud og køber tingene, og derigennem skabes endnu en positiv relation og oplevelse.

Som i lignende indsatser fastlægges på forhånd, hvor mange piger og drenge der skal være med i aktiviteten. Hensigten er, at det bør være ligeligt fordelt. Herudover skal de deltagende unge have en bestemt bopæl (Brabrand, Toveshøj eller Bispehaven). De unge skal også være bevidste om, at de skal melde afbud, hvis de bliver forhindret (Internet 6).

8.1. Programteori for lommepegeprojektet i HotSpot Erhverv

I programteorien ses fire virksomme mekanismer, som skal være tilstede, hvis lommepegeprojektet skal være en gavnlig aktivitet.

Den første virksomme mekanisme som skal være til stede i aktiviteten er tydeligt **motiverede og engagerede unge**. Der arbejdes ud fra et generelt princip om, at der er plads til alle, der har lyst til at deltage, og i fase 1 er det muligt at se, hvilke unge der er tilstrækkelig motiverede. Også i fase 2 falder nogle fra, da samtykkeerklæringen, som skal underskrives af forældrene ikke dukker op. Dette skaber en naturlig sortering i gruppen af unge, som ved første øjekast viser interesse for at deltage i aktiviteten. Motivationen er let at spore hos nogle i lommepegeprojektet, hvilket også ses i følgende citat fra en fra de unge: *”Man kan komme ud og lave noget i stedet for bare at sidde og se tv eller spille computer.. så komme ud og lavet noget fornuftigt... F.eks. hvis Danjord er noget for mig, så tror jeg det hjælper mig, at jeg har arbejdet med sådan noget ved at tjene lommepege og så måske kunne få et job.. ”*(Bilag 15: 32).

Den næste mekanisme som bevirker, at aktiviteten er en succes for de deltagende, er en god velfunderet **relationsdannelse** mellem den unge, den unges forældre, beboerhuset Trivselshuset, virksomhederne fra CSR-netværket og kommunen, som i dette tilfælde er medarbejdere i HotSpot Erhverv. Dette er mange involverede personer, og derfor kræver det, at der blandt alle er en fælles forståelse for, hvorledes aktiviteten i praksis bør være, og hvilke formål der er i aktiviteten. Herudover fokuseres der også på kontakten og opbakningen fra hjemmene, da dette ikke er en selvfølge. Der er *”...mange unge som kommer fra familier, som aldrig har haft job, så hvis man spørger deres familie derhjemme, så ved de ikke hvad jobbet er... så det er unge der er afhængige af at andre voksne går ind og hjælper”* (Bilag 11:11). Det er derfor et must, at forældrene som minimum er positivt stemt overfor deres barns nye fritidsaktivitet. Dette ses tydeligt hos de aktive unge, når de spørges om deres forældres opbakning: *”Jaja, 100%. De siger jeg har godt af at komme ud og arbejde lidt og tjene nogle penge. Så de synes det er en god idé”* (Bilag 15: 33).

Den tredje mekanisme er sværere at definere hos den enkelte, men dog af væsentlig betydning for formålet med aktiviteten. Denne mekanisme henviser til en ønsket **refleksion over projektet** hos den unge. Her er hensigten selvfølgelig, at den unge får en forståelse af, hvad et fritidsjob er, og når den unge senere skal søge et sådant job, er bedre klædt på og har en smule erfaring frem for andre unge. Denne refleksion fremgår også hos nogen af de unge: *"Jeg tror det påvirker mig sådan, at jeg får et indtryk af arbejdsmarkedet, så jeg ved hvordan det er, så jeg ikke bare lige pludselig får et chok når jeg får et arbejde"* (Bilag 15: 32) For nogen unge er fokuset på det økonomiske aspekt, ved at give en hjælpende hånd i ny og næ, det vigtigste: *"Jeg kunne tjene nogen penge og få noget tøj ud af det eller nogle ting jeg gerne ville have"* (Bilag 16: 35) og til spørgsmålet om, hvad der er det bedste ved aktiviteten svares promte *"...At vi får noget for det, og mulighed for at få nogle ting"* (Bilag 16: 35). Dette er bestemt ikke "forkerte" svar, da læringsprocessen også indbefatter at finde glæden og forståelsen for, hvad et arbejder giver.

Det vigtigste for aktivitetens tilblivelse er, at de unge får mange **succesoplevelser**, som giver dem kendskab, mod, selvtillid og praksiserfaring til senere fritidsjob. Dette er det bærende element for den enkelte, men i praksis ses der også en tydelig effekt hos den unges venner, når han/hun fortæller om, hvor smart lommepengeprojektet er, og hvad den unge selv får ud af det. Denne viderefortælling og entusiasme, som de andre unge hører om, er svær som projektmedarbejder at efterligne, således at den har samme værdi. De fortalte succesoplevelser bevirker, at der år efter år vil være interesserede og motiverede unge, der ønsker at blive en del af lommepengeprojektet. Marc Krogh fra Danjord A/S har haft flere unge til at hjælpe i lommepengeprojektet. Han fortæller, at de unge har været glade for *"...at få noget lavet og komme ind i et andet sammenhold. Især sammenholdet tror jeg de har fået meget ud af"* (Bilag 9: 3), og arbejdet med disse unge har de *"...samme vilkår som havde det været hvilken som helst andet... Det er samme præmisser, der er ingen specielle hensyn der"* (Bilag 9: 3).

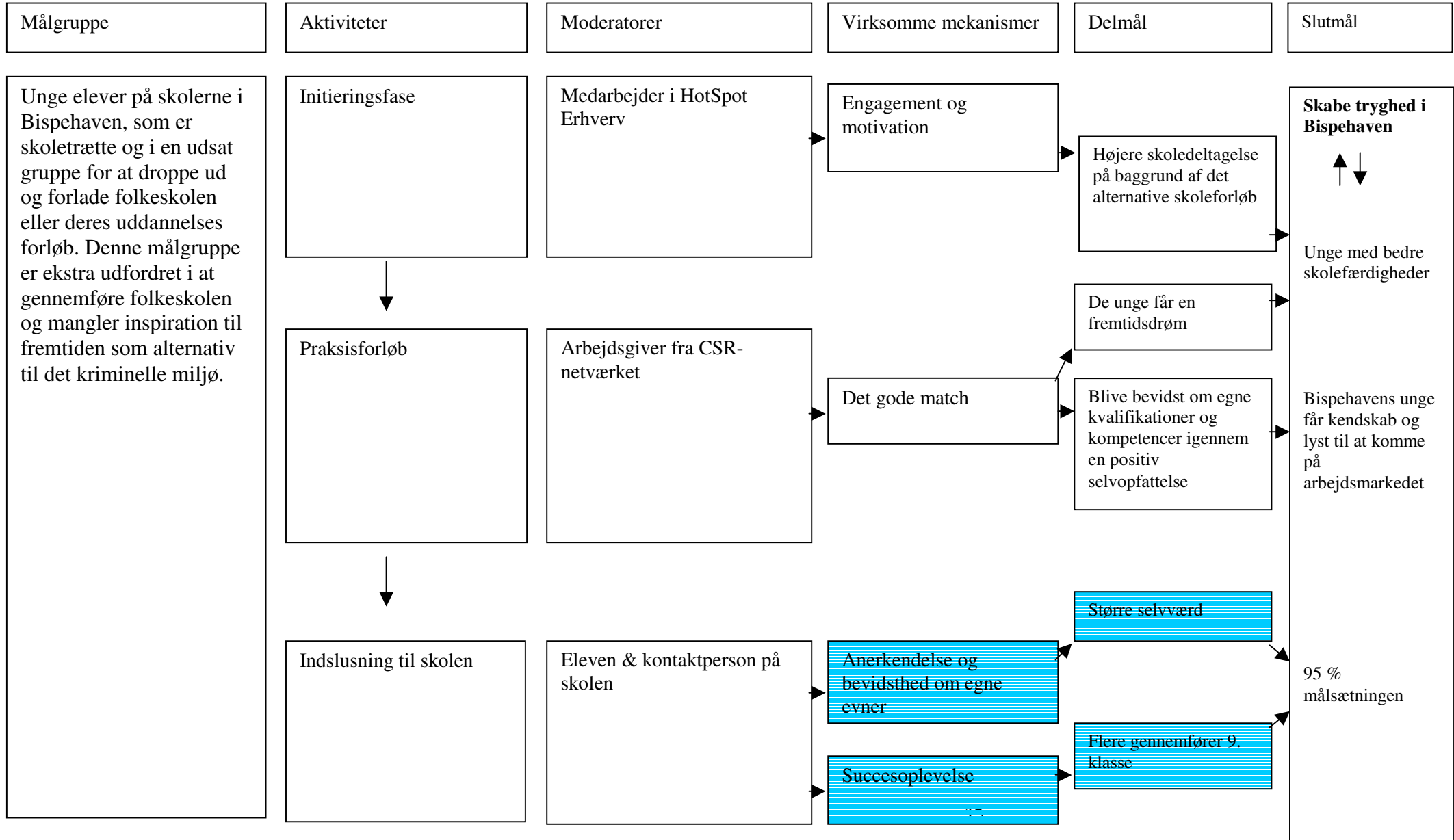
9. Aktivitet 3 - Mer End Skole

Aktiviteten Mer end skole henvender sig til den gruppe unge, der oplever begyndende problemer med fravær og motivation i skolen. For denne gruppe kan det være svært at se, hvorfor det er bedst at blive i skolen og færdiggøre en 9. klasses eksamen. Disse unge mangler fremtidsdrømme, som er værd at stræbe efter og værd at fortsætte i skolen for. Oftest vil en negativ erfaring fra skolen sætte spor i den unges kommende uddannelses- og arbejdsliv. Med dette initiativ vil det for nogle unge være muligt at lære sammenhængen mellem at yde en indsats i skolen og åbne døre til uddannelser. Formålet med denne indsats er for det første at opsøge disse elever og tilbyde dem et alternativ. For det andet er formålet at indsamle viden til en drejebog for projektet, således at ideen kan udbredes til andre boligområder med samme udfordringer. Målene skal ses i en lavere fraværs- og frafaldsprocent hos målgruppen, der hovedsageligt er folkeskoleelever fra 7. kl-10. kl. I denne aktivitet samarbejdes der med syv skoler i området omkring Bispehaven, UU (Ungdommens Uddannelsesvejledning) og CSR-netværket i HotSpot Erhverv Bispehaven.

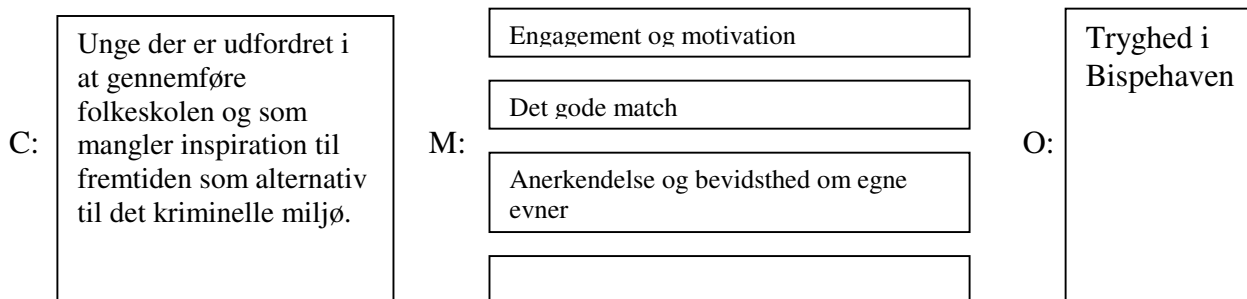
Overordnet består et forløb med en elev af tre faser: Initieringsfase, et praksisforløb og indslusning til skolen. Den første fase er, hvor kontakten mellem virksomhed, skole og elev etableres og der underskrives en kontrakt, således alles forventninger og krav afstemmes. I anden fase deltager eleven i et forløb, som er nøje tilrettelagt til netop denne elev. Som udgangspunkt er der tale om 3 måneder, hvor eleven deltager i skolen om formiddagen og efter middag tager på arbejde i en af virksomhederne fra CSR-netværket i HotSpot Erhverv. Den sidste fase indsluser eleven tilbage i det almindelige skoleforløb, forhåbentlig med genfundet lyst og engagement til skolen. Det er muligt for elever at deltage i Mer end Skole flere gange, hvis dette vurderes nødvendigt.

I aktivitetens forløb har skolerne udtrykt ekstraordinær stor interesse i at være med i samarbejdet. Det kan der være flere grunde til. En af dem er, at Aarhus Kommune går igennem hårde sparetider (Artikel 5), som også rammer skolerne, og her ønskes frafaldsprocenterne så lave som muligt på de enkelte skoler, hvilket *Mer end skole* kan være med til at fremme.

9.1. Programteori for Mer end Skole i HotSpot Erhverv

I udarbejdelsen af programteorien for aktiviteten Mer End Skole fremkommer fire virksomme mekanismer, som skal være tilstede for, at aktiviteten får den ønskede effekt.

Også i denne aktivitet synes mekanismen **engagement og motivation** hos den unge, at være et yderst bærende element. Dette blev bevist fra aktivitetens start, hvor flere unge faldt fra tidligt i forløbet fordi, at de ikke var tilstrækkeligt motiveret. Det er derfor helt centralt, at der skelnes mellem, hvad der vil være godt for den unge, hvad lærerne omkring den unge vil synes er bedst og hvad den unge reelt selv ønsker – og med størst fokus på sidstnævnte. Når læreren fornemmer, at der er brug for et særligt forløb for en af eleverne, kontaktes en medarbejder i HotSpot Erhverv, for herigennem at udarbejde et forløb. En af de unge som pt. er med i aktiviteten fortæller: *”I stedet for at være der 8 timer (Red. I skolen), hvor det er det samme der sker hele tiden hver dag og hver uge, så komme ud og prøve noget nyt ... Jeg har for meget energi til bare at sidde i skolen”* (Bilag 18: 41).

I denne fase er **det gode match** afgørende for, om virksomheden og den unge får en positiv oplevelse. Der er nogle tydelige forhold, der skal tages hensyn til. Det kan være den unges fremtidsdrømme. Det optimale er at finde en virksomhed, der i mere eller mindre grad kan afspejle fremtidsdrømmen hos den unge, for derigennem at sikre en vedblivende motivation. Ligeledes får virksomhederne mest ud af unge, der finder eftermiddagsjobbet interessant og udfordrende. En af de unge deltagere synes at være blevet matchet med en helt perfekt virksomhed, da han beskriver forløbet således: *”Jeg synes, det er meget sjov, jeg vidste ikke det skulle være så sjovt. Det er meget hyggeligt og tiden går hurtigt, man kan ikke mærke at der er gået 2 timer, for jeg har det sjovt.”* (Bilag 17: 38).

Et af formålene med aktiviteten er, at den unge bliver **bevidst om egne evner**, og i flere tilfælde overraskes den unge af, at disse evner ikke nødvendigvis skal være indenfor skolearbejdet. I det

fremtidige erhvervsliv er mange andre evner yderst brugbare. I flere tilfælde vokser deltagerens selvværd som følge af deltagelse i aktiviteten, og dette ses også på karaktererne i skolen. En af de unge deltagere beskriver, hvad det gør ved lysten til skolegang, at være en del af Mer End Skole: ”Jeg synes det er meget bedre, og efter jeg er begyndt her er jeg bedre i skolen ... for jeg tænker at det her, det skal jeg bare aldrig være...” (Bilag 17: 37). Herigennem motiveres den unge til at fokusere mere på skolen og hans fremtidsdrømme.

Den sidste væsentlige mekanisme er, at både virksomhederne og den unge oplever succeser i forbindelse med aktiviteten. Det er disse succeser, der skal bære den unge igennem det resterende skoleforløb, og give tilstrækkelig motivation til at yde optimalt i skolen, for herefter at kunne komme fuldtid på arbejdsmarkedet. I nogle tilfælde ansætter virksomhederne den unge efter forløbet, og har dermed en god funktionel medarbejder, hvor relationen er blevet positiv og stærk. I denne aktivitet skal mekanismen **succesoplevelser** ikke forstås som værende et gennemført tre måneders forløb. Der vil være flere deltagere, hvor det ikke er muligt at fuldføre forløbet, men dette er heller ikke nødvendigvis hensigten for alle. Nogle af de unge fra denne målgruppe er så udfordret, at hvis de blot dukker op et par gange, og får en fornemmelse af, at der er nogen, der ønsker at give dem et ekstra skub, så er det tilstrækkeligt på dette tidspunkt. Nogle unge kommer så senere tilbage, når de har fået mere mod på det hele, og ønsker at deltage i et nyt forløb. Selvfølgelig ønskes dog flere udtalelser som disse: ”Jeg bliver mere selvstændig og jeg tager mig mere sammen i skolen. Det har jeg allerede gjort” (Bilag 17: 39) og flere virksomheder der beskriver forløbet sådan: ”Det går over al forventning. Ja, Moussa er en succes” (Internet 7) og kontaktlærere til de unge der beskriver forløbets virkning sådan: ”... de kommer tilbage til skolen med rank ryg” (Ibid). Dette bevirker, at aktiviteten kan fortsætte, og bringe flere unge igennem folkeskolen i Aarhus Kommune.

10. Aktivitet 4 - CSR-netværket

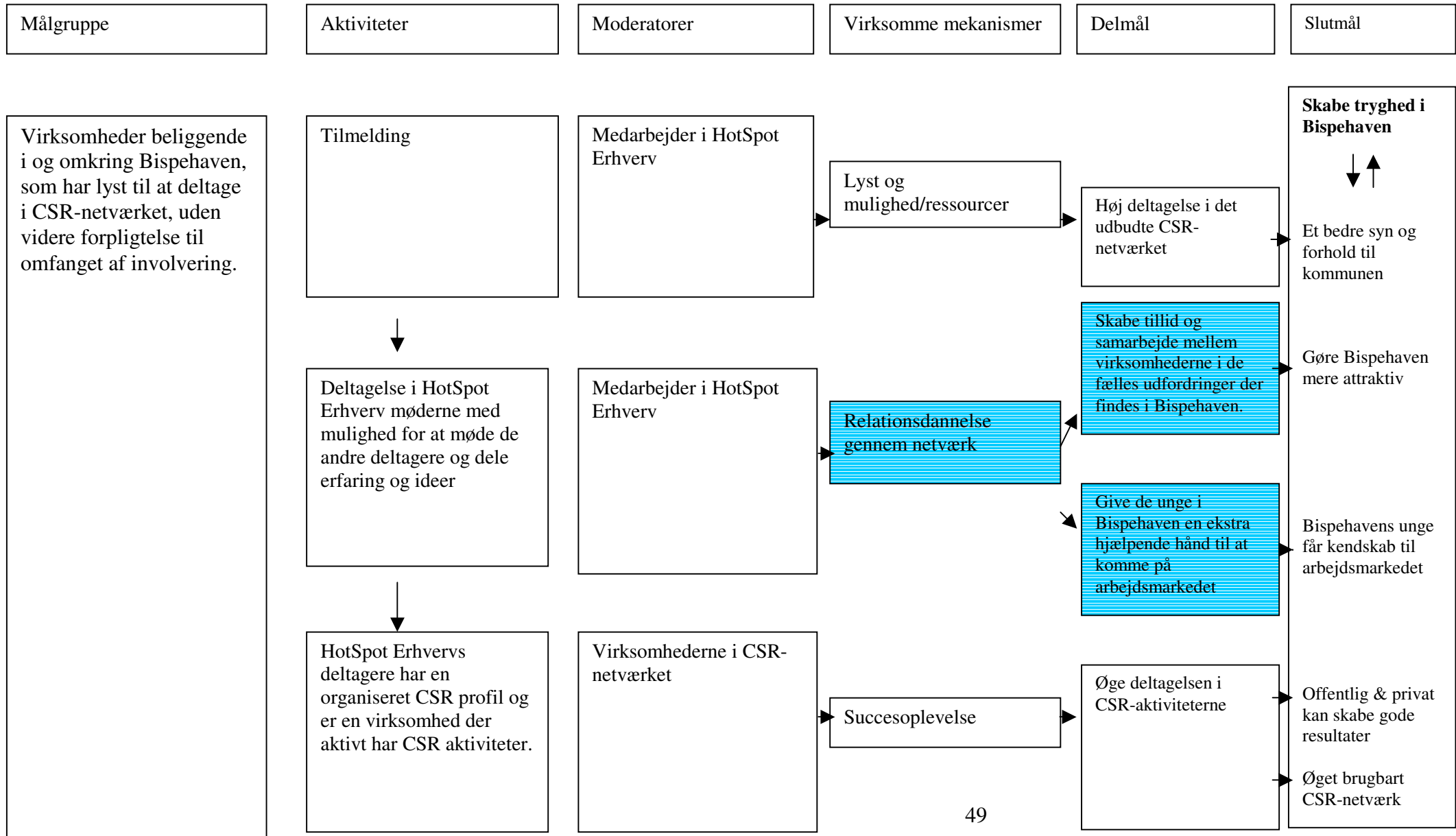
CSR-netværket består af ca. 25 virksomheder i og omkring Bispehaven, lokalpolitiet og HotSpot opsøgende. For disse virksomheder tilbydes et netværk, hvor der afholdes erhvervsmøder og udbydes aktiviteter, som virksomhederne kan deltage i. Virksomhederne ønsker at fremstå som værende ansvarsbevidste og gode virksomheder, hvilket sker igennem den positive pr omtale indsatsen får.

Denne aktivitet er det bærende element for hele indsatsen, da de andre aktiviteter i høj grad er afhængige af CSR-netværket. Der ses flere eksempler landet over, hvor virksomhederne inkluderes i socialt arbejde, men i Aarhus Kommune er det nyt, at aftalerne med virksomhederne ikke kun er fra gang til gang. Nu skabes en fast kontakt og relation, som indbefatter mere end et forløb af gangen. Flere af de eksempler der allerede findes på netværk med formål at bringe virksomheder og unge i kontakt med henblik på fritidsjob tager ikke højde for de kontekstuelle udfordringer nogle unge har, og derfor ville målgruppen af unge fra denne aktivitet igennem et sådan netværk ikke få den nødvendige hjælp, som der tilbydes i HotSpot Erhverv.

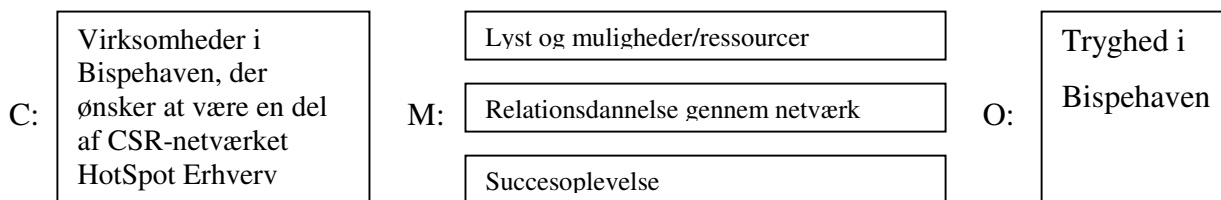
Projektlederen beskriver aktiviteten således: *”HotSpot Erhverv er en indgang, hvor man kan involvere sig på det niveau man synes, og der er nogen der er meget passive medlemmer og så er der nogen der er meget aktive. Så det vælger man lidt selv som virksomhed, der er vi ikke så hårde ved dem, men det skal vi måske være på et eller andet tidspunkt”* (Bilag 11: 12) Virksomhederne kan også, ud over de allerede beskrevne tre aktiviteter, deltage i *sponsorering & opbakning af aktiviteter, erhvervspraktik og adoptionsklasser.*

Aktiviteten forløber således, at virksomhederne kontaktes af projektlederen for indsatsen, og har herefter muligheden for at tilmelde sig netværket. Det understreges fra starten, at virksomhederne ikke forpligter sig til noget specifikt i netværket, og har muligheden for selv at bestemme på hvilket niveau, at de ønsker at deltage. Næste fase er deltagelse i HotSpot Erhverv møderne, hvori der er mulighed for at møde de andre deltagere og dele erfaring og ideer. Den sidste fase beskrives ved, at virksomhederne har en organiseret CSR profil deltager aktivt i CSR-aktiviteter. CSR profilen udarbejdes i samarbejde mellem projektlederen og en repræsentant fra virksomheden, der udvælger hvilke former for CSR-aktiviteter, som indsatsen tilbyder, der er mest optimale for virksomheden at deltage i.

10.1. Programteori for CSR-netværket i HotSpot Erhverv

Der fremkommer tre virksomme mekanismer i programteorien for CSR-netværket.

Den første bærende mekanisme er **lyst og muligheder/ressourcer**. Baggrunden for at denne mekanisme ikke præciseres som lyst og engagement er, at flere af netværkets virksomheder, grundet deres størrelse, ikke har kapaciteten og ressourcerne til at yde den store indsats i CSR-aktiviteterne på trods af deres engagement. Det ses derfor også som et succeskriterium, at de mindre virksomheder også har mulighed for at være en del af netværket. Det er vigtigt, at virksomhederne deltager i netværksmøderne, da disse bl.a. kan være med til at højne sikkerheden og trygheden i Bispehaven igennem en bedre kommunikation med bl.a. lokalpolitiet. Projektlederen oplever optimisme og stort engagement i samarbejdet med virksomhederne og ”...*fornemmer helt klart at virksomhederne er med og til salg for involvering i deres lokalområde ... og det der hedder involvering i sociale problematikker.. der er ingen grænser for hvad de gerne vil være med til..*”(Bilag 11: 13).

Den næste identificerede mekanisme er **relationsdannelse gennem netværk**. Virksomhederne danner en relation med hinanden, politiet og kommunen. Denne brede kombination kræver en god organiseret struktur, således at der forekommer en positiv og konstruktiv debat på fællesmøderne. Dette netværk beskrives og bygger på idéerne fra CSR, der beskrives som værende: ”*involvering, engagement, social ansvarlighed*” (Bilag 11: 13). Netværket tager udgangspunkt i kvartalsvise HotSpot Erhverv møder, der som udgangspunkt et tema. I april 2012 indledtes mødet med et oplæg fra politiet med det formål, at konkretisere hvordan kommunikationen i forbindelse med indbrud/hærværk bør være mellem politiet og virksomhederne. Til netværketsmødet blev det understreget, at: ”*Politiet kan via virksomhederne i lokalområdet få kendskab til vigtige problemstillinger og information, som ellers ikke ville være umiddelbart tilgængeligt for politiet*”(Bilag 21). Mødet var et eksempel på, at deltagerne ikke var forventningsafstemt, da flere virksomheder udtrykte stor frustration over samarbejdet med politiet. På baggrund af denne frustration har flere af virksomhederne valgt ikke at registrere kriminelle hændelser til politiet. Faktum er dog, at politiets prioritering ofte er politisk bestemt, og de fleste registreringer i Aarhus

Kommune pt. er indbrud, og på baggrund heraf opprioriteres dette område (Artikel 6). Dette understreges, at det er ”...vigtigt at melde alt kriminalitet til politiet og få det registreret – ellers kommer der ikke fokus på det – og uden fokus ingen midler til at løse problematikkerne. Så det er helt centralt, at alle lærer rutinen og anmelder alt” (Bilag 21). Et sådan eksempel viser, at deltagerne i netværket må løse udfordringer igennem kommunikation. Virksomhederne reagerede efterfølgende positivt på debatten, og vil i fremtiden begynde at registrere hver enkelt hændelse, sådan at der sættes fokus på problematikken.

Den sidste mekanisme er **succesoplevelser**. En af de deltagende virksomheder beskriver, hvordan det for dem har været positivt at deltage i en aktivitet: ”De (Red. medarbejderne) har i hvert fald været rigtig glade for det. Nu er det også forløbet rigtig godt, og det gør det en hel del nemmere for os, at det ikke virker som en klods omkring benet” (Bilag 9: 2). Den samme virksomhed fortæller om virkningen af deltagelse i aktiviteterne: ”Vores ting blev stjålet deroppefra (Red. Bispehaven) ligeså snart vi vendte ryggen til, og vi har sågar haft firmabiler, der blev brændt af derude og det har i hvert fald kunne mærkes sidste år (Red. Den tid virksomheden har deltaget i HotSpot Erhverv), at der ikke har været noget som helst. Vi har ikke mistet en eneste ting... og mine faste medarbejdere deroppe snakker med de unge på kryds og tværs, for så kendte de lige ham der var oppe og arbejde for os i sidste uge eller måned. Det giver dem lidt mere, noget ejerfornemmelse af tingene deroppe, at de selv har været med til at lave det eller reovere det og passe det deroppe” (Bilag 9: 3). En anden virksomhed beskriver, hvordan de har oplevet at være med i HotSpot Erhverv: ”.. vi får god omtale ud af det og mig selv og mine medarbejdere udvikler sig også ved at de nok skal tackle dem (Red. De unge) lidt anderledes end alle de andre, så det er en udfordring for os, men på den gode måde” (Bilag 10: 6). Dette viser, at de adspurgte virksomheder oplever deltagelsen i HotSpot Erhverv som en succes.

11. Opsummering af alle programteorierne

Med afsæt i det kvalitative datamateriale ses ovenfor udarbejdet fire programteorier, hvoraf 8 virksomme mekanismer er fremkommet. Disse er følgende: Engagement og motivation, hjælp og anerkendelse, bevidsthed om egne kompetencer, succesoplevelser, relationsdannelse, refleksion, det gode match og lyst og mulighed/ressourcer. I særdeleshed to mekanismer gør sig gældende i alle fire aktiviteter: Engagement og motivation samt succesoplevelser. Den førstnævnte gør sig tydeligt gældende i de kvalitative interviews med unge deltagere, hvor størstedelen placerer sig højt på den såkaldt "motivations-skala" fra 1-10. Ligeledes har størstedelen af disse respondenter en eller flere fremtidsdrømme, fordi de enten ønsker at fortsætte i samme fag som de igennem HotSpot Erhverv aktiviteter har stiftet bekendtskab med, eller fordi de ønsker at kvalificere sig til noget helt andet end hvad netværkets virksomheder kan tilbyde. Succesoplevelserne er, ikke overraskende, også en vigtig og bærende mekanisme for alle aktiviteterne. De fremkomne mekanismer knytter sig til fire specifikke aktiviteter, som af projektlederen prioriteres højt og vurderes som bærende. De selv samme aktiviteter ønskes udvidet til Gellerup. På baggrund heraf vurderes mekanismerne som vigtig viden for medarbejderne, for at højne succesmulighederne for HotSpot Erhverv i Gellerup.

De 8 mekanismer der er fremkommet på baggrund af programteorierne, vurderes delvis sammenlignelige med projektlederens forestillinger. Disse tager dog en anden sproglig karakter: Åbenhed, ærlighed, præsocialisering, opbakning hjemmefra, velvilje fra erhvervslivet, selverkendelse fra unge, egen vilje, god kontakt til virksomhed, kun én indgang til kommunen, netværk med udgangspunkt i projektlederen samt indsigt fra virksomhederne i, hvordan det er at bo i Bispehaven. På trods af en anden sproglig form er der overensstemmelse i indholdet af begreberne. F.eks. kan projektlederens fokus på egen vilje ses genkendt i mekanismen "engagement og motivation", og forestillingen om at en præsocialisering og åbenhed også er bærende, kommer til udtryk i mekanismen "hjælp og anerkendelse". Herudover ses selverkendelse fra de unge som værende sammenlignelig med mekanismen "bevidsthed om egne kompetencer", og i mekanismen "relationsdannelse" findes forestillinger om, at opbakningens hjemmefra og den gode kontakt til virksomhederne bør prioriteres højt. Ligeledes viser sammenligningen, at flere af projektlederens antagelser ikke er at finde i programteorierne.

I afklaringen og besvarelsen af det realistiske evalueringsspørgsmål fra tidligere: ”*What works for whom in what circumstances... and why?*”(Pawson, 2012: 178), synes det også muligt, at gisne om svaret på dele af specialets evalueringsspørgsmål. For overskuelighedens skyld opdeles det realistiske evalueringsspørgsmål i fire separate underspørgsmål. For det første ønskes afklaret, hvad der virker. Hertil besvares, at alle fire aktiviteter fungerer efter hensigten. Alle deltagende parter synes forventningsafstemt og har samme forståelse af aktiviteterne. For det andet ønskes præciseret for hvem aktiviteterne virker og med baggrund af den udprægede positive stemning alle respondenter har udtrykt, vurderes det, at aktiviteterne hidtil har haft en gavnlig effekt på alle deltagere. For det tredje skal omstændighederne konkretiseres. Aktiviteterne og deltagerne har fællesnævneren Bispehaven. For det fjerde skal aktiviteternes virkning på deltagerne i denne specifikke kontekst begrundes, hvilket gøres ud fra de fremkomne mekanismer, som vurderes at være af størst betydning for aktiviteternes gavnlige effekt. Som følge af ovenstående synes det muligt at besvare evalueringsspørgsmålets to første underspørgsmål.

I den første del af specialets evalueringsspørgsmål ønskes klargjort hvordan indsatsen virker. Indsatsen HotSpot Erhverv virker ved at inddrage de lokale virksomheder i et CSR-netværk, som tilsammen har til formål, at løfte det lokalområde, hvori deres virksomhed er placeret. Dette gøres ved virksomhedernes deltagelse i indsatsens aktiviteter, hvor det kvalitative datamateriale viser, at alle deltagere føler, at vi bidrager positivt og samtidig selv får meget ud af det. Ligeledes inddrages politiet i virksomhedernes udfordringer med baggrund i lokalområdet. I dette samspil mellem alle deltagende i HotSpot Erhverv skabes en begyndende større tryghed i Bispehaven.

I det andet underspørgsmål i evalueringsspørgsmål ønskes vurderet om denne praksis er i overensstemmelse med medarbejdernes forestillinger om indsatsen?

Ovenfor ses påvist, at der stort set er overensstemmelse mellem projektlederens forestillinger om, hvilke mekanismer der er de bærende i indsatsen. Dog skal det påpeges, at projektlederens forestilling om f.eks. ærlighed og virksomhedernes indsigt i at være bosat i Bispehaven som værende bærende, ikke er et fremkommet resultat af programteoriene. Dette kan tyde på, at projektlederen har ret i flere af de eksplicitte forestillinger om indsatsen, men også at nogle forestillinger ikke er korrekte i praksis.

De fremkomne mekanismer ønskes i følgende kapitel testet, for herved at kunne be- eller afkræfte, hvorvidt de i et større helhedsperspektiv også synes at være af afgørende karakter, og de derfor bør være præsenteret i specialets afsluttende anbefalinger forud for udvidelsen af indsatsen.

12. Test af programteorier

Følgende sammenlignes otte sammenhænge mellem en given mekanisme og effekt fra programteorierne med andre evalueringer, rapporter, anbefalinger mm. indenfor det boligsociale arbejde. Derigennem opnås et større helhedsperspektiv af problematikken i udsatte boligområder. Herved søges sammenhængende be- eller afkræftet, ved at undersøge, hvorvidt der findes belæg for at kunne underbygge de fremkomne antagelser om kausale sammenhænge i programteorierne ud fra den eksisterende viden indenfor området. I så fald øges sandsynligheden for, hvis disse sammenhænge mellem en given mekanisme og effekt er korrekte og overføres til indsatsen HotSpot Erhverv i Gellerup, at indsatsen bliver succesfuld. De otte sammenhænge ses markeret i programteorierne med blå baggrundsfarve.

12.1. Kausale sammenhænge i aktiviteten fritidsjob

Asger Aamund, formand for Center for Boligsocial Udvikling, åbnede konferencen ”*Fremtiden for de udsatte boligområder*”, der blev afholdt d.7.6.12 og arrangeret af CFBU. Hans erfaringer er, at man i det boligsociale arbejde bør fokusere på følgende: 1) Den unge målgruppe frem for de ældre, da de unge i højere grad har mulighed for at leve op til de forventninger, vi har til alle i et samfund, hvor alle skal bidrage, 2) Lektiecafeer og fritidsjob, idet al erfaringer viser, at det hjælper i lokalsamfundene og 3) at blive bedre til at gøre mere af det, man ved virker. Herudover understreges det af centerlederen for CFBU Birgitte Mazanti, at fritidsjob giver den unge arbejdsmarkedserfaringer, som gør sig gældende igennem hele livet (Internet 8). Hermed sagt at fritidsjob, den såkaldte håndholdte metode, kan være en vigtig medvirkende aktivitet, der kan løfte udfordringerne i udsatte boligområder (CFBU, 2012a).

12.1.1. Hjælp og anerkendelse → større selvværd, øget positiv selvopfattelse

I denne sammenhæng mellem mekanismen ”hjælp og anerkendelse” og effekten ”større selvværd og øget positiv selvopfattelse” spiller en helt overordnet tankegang om samfundet og medborgerskabet ind. Samfundet skal formes således, at det er i stand til at løfte udfordringen i udsatte boligområder og være præget af et medborgerskab der er ”...*pluralistisk og differentieret ... og et multikulturelt medborgerskab, som anerkender forskellighed og hviler på principper om multiethnisk mangfoldighed ...*” (Siim, 2001: 174). Dette er nødvendigt, hvis man skal gøre op med

et parallelsamfund, hvor unge muslimer i deres bestræbelse på at leve op til samfundets normer alligevel møder nedsættende bemærkninger på baggrund af f.eks. deres sprog (Koefoed & Simonsen, 2010: 106).

En af måderne hvorpå de unge opnår et større selvværd er ved at inddrage frivillige, der anerkender den unge for de positive sider. Herved skabes et tillidsbånd, hvori det er muligt for den unge at udvikle sig i en positiv retning. Inddragelse af frivillige er i mange boligsociale indsatser helt centralt, da de frivillige udgør den ekstra ressource, der gør forskellen i sidste ende (Internet 9). Et sådant partnerskab mellem en allerede eksisterende indsats og frivillige sikrer en forankring af indsatsen (CFBU, 2010: 48).

Den ovenstående sammenhæng mellem mekanismen og effekten ses tilstede i flere undersøgelser, hvor hjælpen til at have fået et fritidsjob er af: ”*stor betydning for de unges selvværd og selvopfattelse. Det betyder meget for de unge, at de oplever, at de kan klare et fritidsarbejde, tjene deres egne penge, få ny viden og kompetencer...*” (Nielsen, 2007: 53). Også i evalueringsrapporten ”*Fra fritid til job*” påvises, at 80 % af de unge i høj eller nogen grad har følt, at fritidsarbejdet har givet dem selvtillid og 80 % i høj eller nogen grad har følt anerkendelse igennem deres fritidsarbejde (Rambøll, 2009: 4). I udgivelsen ”*Unge og fritidsjob*” er det påvist, at når de unge har fået hjælp til at have et velfungerende fritidsjob, kan det ”... påvirke de unges livskvalitet og selvværd i en positiv retning” (LO, 2011: 57). I Københavns Kommune har man igennem længere tid haft en fritidsjobindsats, der ligner aktiviteten fritidsjob i HotSpot Erhverv. Erfaringerne herfra er, at de unge vokser med opgaverne og ”...har fået selvtillid og tager selv stilling og initiativer” (Københavns Kommune, 2011:13). Også CABI har udarbejdet en undersøgelse omhandlende, hvilken betydning det har for unge at få hjælp til at have og fastholde et fritidsjob. Det ”...kan have overmåde stor betydning for unge og for deres fremtid. De får selvtillid...” (CABI, 2007: 12). Også Foreningen Nydansker har udarbejdet en afsluttende evaluering af fritidsjobformidlingen, hvori det præciseres, at de unge opnår større selvtillid på baggrund af fritidsjob (Foreningen Nydansker, 2010) og ligeledes Rambøll præciserer, at de unge får ”...tillid til egne evner” (Rambøll, 2009: 2) igennem et fritidsjob.

Der findes dermed belæg for, at antage at sammenhængen fremkommet i programteorien er korrekt. På baggrund heraf bør medarbejderne i HotSpot Erhverv have stor fokus på, at igennem hjælp og

anerkendelse i forbindelse med aktiviteten fritidsjob, opnår de unge et større selvværd, som er af stor betydning for deres fremtid.

12.1.2. Bevidsthed om egne evner og kompetencer → empowerment blandt de unge

Om ovenstående begreber hævdes, at løsningen indenfor det boligsociale arbejde er at skabe empowerment blandt beboerne, således at de kan skabe deres egen succes uafhængigt af udefrakommende hjælp (Andersen & Larsen, 2011). Ved at indføre empowerment, er det muligt at ”...*modvirke magtesløshed og ligegyldighed*”(Andersen & Larsen, 2011: 488), og dermed skabe en ”...*solidarisk og inkluderende praksis til kommende generationer*”(Andersen & Larsen, 2011: 488) og derved ”... *sikre at beboernes viden udvikles, og at deres handlekompetencer øges*” (CFBU, 2011a: 11). I boligsociale indsatser med en sådan empowerment tilgang, er det muligt, at inkludere stærke ressourcer fra lokalsamfundet (Andersen, 2008: 317), og dette gør den eksisterende ordinære indsatsen stærkere og bedre (Andersen, 2008: 317).

I Vollsmose har man inddraget frivillige i indsatser med empowerment-baserede arbejdsmetoder. Heri ses de frivilliges arbejde med beboerne som det bærende element, da de igennem bl.a. samtaler kan hjælpe beboerne med at præcisere deres personlige egenskaber og samtidig formå at klæde beboerne på i en sådan grad, at de bliver selvhjulpne. Det frembringer ifølge den tilhørende evalueringsrapport følgende positive sammenhæng: ”... *Medinddragelse skaber engagement - Engagement fører til medejerskab - Med-ejerskab skaber motivation - Motivation fører til succes*”(Roskilde Universitet, 2010: 100).

Også i Aarhus Kommune har man tidligere haft stor succes med at skabe empowerment i det konkrete arbejde med borgerne. Indenfor beskæftigelsesindsatsen er antallet af ledige været faldende i takt med indførelsen af empowerment-redskaberne: ”... *erfaringer med empowerment har her ... fungeret som model for borgerinddragelsen i denne proces og gør det fortsat* (Andersen, 2008: 204).

Også i Gellerup har man tidligere indført begrebet empowerment i forbindelse med en jobindsats. Ved at hjælpe beboerne med en kvalificeret jobansøgning, hvori dennes kvaliteter er udpenslet og beboeren informeres om jobsamtaler, skabes grundlaget for, at beboeren selv kan tage ”...*ansvar via en aktiv indsats for at forbedre egne muligheder*” (Aarhus Kommune, 2008: 2).

Når unge formår at fastholde et fritidsjob, forekommer der også en empowermentproces. Processen finder sted, på baggrund af den viden den unge erhverver sig på arbejdsmarkedet, og succesoplevelsen ved at fastholde et fritidsjob er brugbar resten af livet (CABI, 2007).

Det er ovenfor påvist, at empowerment kan være et centralt led i indsatsen, som er medvirkende til succes, og derfor bør tænkes ind i implementeringen af HotSpot Erhverv Gellerup og herunder aktiviteten fritidsjob. Dog synes der ikke at være belæg for, at det udelukkende er igennem mekanismen omhandlende de unges bevidsthed om egne evner og kompetencer, at empowerment opstår.

LOMMEPENGEPROJEKTET:

12.2. Kausale sammenhænge i aktiviteten lommepengeprojektet

Lommepengeprojekter skal ifølge CFBU være under beskyttede forhold og med en fast kontaktperson, da dette skaber de nødvendige faste og trygge rammer (Internet 8). Heri er det muligt for den yngste del af målgruppen at erhverve sig en positiv og brugbar erfaring til deres videre arbejdsliv.

12.2.1. Relationsdannelse i en tidlig alder → større indsigt og bedre tilgang til arbejdsmarkedet

En af målsætningerne i lommepengeprojektet i Bispehaven er, at de unge indenfor kort tid tilknyttes en fast opgave og kontaktperson, da det formodes at have en gavnlig effekt på den unges motivation til at fortsætte i projektet. Relationen er som oftest til personer, der ikke arbejder for kommunen, men derimod deltager på frivilligt basis. Disse ”... trygge tilknytninger ser ud til at disponere for positive egenskaber i en række relationer til andre mennesker” (Rutter & Rutter, 1997: 149), hvilket også inkluderer kommende arbejdsgivere og kollegaer. Igennem disse relationer, opnår den unge et netværk og ”... den unges personlige netværk har betydning i forhold til mestring af risikofaktorer” (Servicestyrelsen, 2010: 16). Derved øges sandsynligheden for en bedre tilgang til arbejdsmarkedet i fremtiden.

Det fastslås, at indsatser for målgruppen som i lommepegeprojektet ofte er yderst velfungerende, hvis der inddrages enten: Netværksmøder, undervisning/familiehøjskole, hjemmebesøg eller vejledning og støtte i forhold til fritidsarbejde (Servicestyrelsen, 2010). En sådan vejledning og støtte kan fremkomme på baggrund af en god relation mellem den unge og en kontaktperson. I en evaluering af aktivitet ”Tjansen” i Vejle kommune, påvises det, at de unge får en ”... større indsigt i, hvad det vil sige at være på arbejdsmarkedet” (VIFIN, 2006: 31), når de deltager i lommepegeprojektet.

En stærk relationsdannelse kan være med til at bryde en social arv. I arbejdet hermed er afgørende at præcisere og opdele begrebet, da det ellers er meget omfattende. Den største målgruppe for aktiviteten lommepegeprojektet er i første omgang de unge, som er mindst udfordret, men som alligevel har brug for en hjælpende hånd. Disse kategoriseres som værende i kasserne: ”Chanceulighed mht. at opnå uddannelse og attraktive job” og ”Risikofaktorer i barndommen” (Ejrnæs, 2005: 57). For disse unge betyder begrebet social arv, at: ”...der i Danmark er forskellig sandsynlighed for at få uddannelse og attraktive jobs, afhængig af ens forældres uddannelse eller klassetilhørsforhold” (Ejrnæs, 2005: 56). Dette er de ”lettere” kasser indenfor begrebet social arv. Det slås fast, at der er ”...mulighed for at bryde den sociale arv. Hvor forældrene ikke kan hjælpe deres børn, kan andre træde til ... der skal hjælpe de unge til at finde deres vej ind på arbejdsmarkedet” (CFBU, 2011b: 6).

Ovenfor ses eksemplificeret, hvordan lignende indsatser som aktiviteten lommepegeprojektet i Bispehaven opnår effekten, at de unge får en bedre tilgang til arbejdsmarkedet. Den eksisterende erfaring viser ligeledes, at en god relation til en kontaktperson kan være medvirkende til at bryde en eventuel belastende social arv, og mulighed for at føre den unge godt på vej ind på arbejdsmarkedet i en tidlig alder. I henhold til ovenstående synes det anbefalelsesværdigt at fokusere på, at skabe et godt grundlag for relationsdannelser hos de unge og deres kontaktpersoner i den kommende aktivitet lommepegeprojektet i Gellerup.

12.2.2. Relationsdannelse i en tidlig alder → mindre hærværk i Bispehaven

Erfaringerne fra indsatsen ”Tjansen” i Vejle Kommune har vist, at nogle unge under 15 år i lokalområderne ikke har noget positivt indhold at fylde i deres fritid. Dette er medvirkende til lettere kriminalitet, da de unge begynder at kede sig. Derfor har projektet ”Tjansen” haft en stor og

synlig virkning for denne målgruppe af unge i de belastede lokalområder. Medarbejderne i dette projekt understreger dog behovet for, at de unge også senere kan opbygge en relationsdannelse til en, der kan hjælpe dem med at få et fritidsjob (VIFIN, 2006). Denne relationsdannelse skal forebygges, at de unge ikke keder sig, da ”...kedsomheden leder til kriminalitet, hærværk og antisocial adfærd, der skaber utryghed for områdets beboere” (CFBU, 2011e: 14).

Det er påvist, at ”... risikoen for at blive kriminel primært afhænger af karakteristika ved lokalområdet, de unges vennekreds, risikomiljøer, den lokale sammenhængskraft...” (Christoffersen et al, 2011: 17). Disse fire elementer er til dels mulige at påvirke igennem en aktivitet som lommepegeprojektet, hvori civilsamfundet i lokalområdet inddrages. I Gellerup er det tidligere fastslået, at en sådan inddragelse har en gavnlig effekt på det kriminalpræventive arbejde (CFBU, 2011d: 6).

Igennem aktiviteten er det muligt for den unge at omgås en kontaktperson, men også en vennekreds som består af andre unge, der ligeledes er motiveret for at deltage i aktiviteten. Ved at lokalområdet er informeret om aktiviteten, og flere af lokalområdets beboere involverer sig i aktiviteten, bliver det en mere overskuelig udfordring at bekæmpe kriminaliteten i området (Christoffersen et al, 2011: 18). I bestræbelsen på at bekæmpe kriminalitet og hærværk har politiet også stor gavn af, at der udvikles et godt samarbejde i lokalsamfundene, da dette sikrer ”... det nære og områdebaserede fokus ... og er med til at knytte relationer mellem politi og områdets unge og beboere i bredeste forstand” (CFBU, 2012b: 10).

Indsatser hvor unge oplever en tidlig relationsdannelse til en kontaktperson har en stærk kriminalpræventive virkning (Socialstyrelsen, 2012). Herved er det ”... muligt gennem en tidlig indsats over for børn og familier i især ressourcetsvage miljøer, at forebygge mulige fremtidige problemer i form af bl.a. kriminalitet” (Vincent, 2006: 67). Også indenfor termen risikobørn understreges det, at en tidlig indsats har en yderst gavnlig effekt for de unge” (Jørgensen et al, 1993: 72).

I arbejdet med fokus på mindre hærværk i udsatte boligområder begået af de unge, er det vigtigt, at der er enighed om, hvilke mål der konkret arbejdes hen imod, og hvilken prioritering der forekommer i indsatsen (Socialstyrelsen, 2012: 12). Det er vigtigt, da der i målgruppen for lommepegeprojektet er unge, der er udfordret på forskellige niveauer. Derfor bør det vurderes og

forventningsafstemmes medarbejderne imellem, hvorvidt indsatsen skal fungere på et primært, sekundært eller tertiært niveau. Disse niveauer angiver, hvorvidt indsatsens formål er at være generel tryghedsskabende eller konkret kriminalitetsforebyggende for en mindre gruppe unge (Socialstyrelsen, 2012: 4). I de fleste indsatser for denne forholdsvis unge målgruppe udelukker man ikke unge, fordi de enten er mere eller mindre udfordret end størstedelen af målgruppen, og i sådanne situationer er det vigtigt, at medarbejderne er enige om prioriteringen. I det daglige arbejde med en indsats som lømmepengeprojektet kan det virke irrelevant, at skulle forholde sig til indsatsen på et så overordnet niveau, men der argumenteres for at være en ”...fordel i udviklingen af en forebyggelsesstrategi at prioritere en afklaring af fælles begreber og fælles sprog på tværs af aktører...” (Socialstyrelsen, 2012: 4), hvilket bl.a. kan gøres ud fra figur 6 og 7, der er udviklet af Servicestyrelsen og ses i bilag 22.

Af ovenstående erfarer, at lignende indsatser oplever en klar sammenhæng mellem, at der forekommer en tidlig relationsdannelse hos den unge og mindsket risiko for kriminalitet. Derudover udpeges inddragelsen af lokalområderne, som værende af vigtig karakter i forhold til det kriminalpræventive arbejde, hvorfor det er optimalt at inkludere disse. Ligeledes ses en stor fordel i, at medarbejderne i en sådan aktivitet forventningsafstemmer prioriteringerne, for herigennem at opnå den bedste effekt af aktiviteten.

12.3. Kausale sammenhænge i aktiviteten Mer End Skole

På et indledende møde forud for opstarten af Mer End Skole fastslås det, at skolerne generelt har for få ressourcer til at løfte problemet med målgruppen i denne aktivitet, og kan derfor have stor glæde af det nye initiativ. Der er enighed om, at skolerne har flere unge, som vil have stor gavn af at deltage i aktiviteten. På mødet præciseres, at virksomhederne og kontaktpersonerne skal være det bærende i aktiviteten, og at der bør udfærdiges en kontrakt mellem de unge, virksomheden og skolen, således at der forud for forløbets start er forventningsafstemt (Bilag 23).

12.3.1. Anerkendelse og bevidsthed om egne evner → større selvværd

Programteorien påpeger en sammenhæng mellem, at de unge anerkendes samt bliver bevidste om deres egne evner og størrelsen af deres selvværd. Den anerkendende tilgang er i det socialfaglige

felt velkendt og begreberne ”...relationsarbejde, empowerment og anerkendelse” er nøgleord (CFBU, 2011c: 28).

I aktiviteten som Mer End Skole udviser de unge et stort engagement for at deltage i aktiviteten, og bestræber sig på at passe ind i virksomheden. Hertil påpeges, at der er stor forskel på, om de unge i en sådan situation føler sig som danskere og om de anerkendes som danskere (Koefod & Simonsen, 2010: 156), hvilket er vigtigt for den unges selvværd. Det understreges i bogen ”Behovet for anerkendelse” (Honneth, 2003), at uden anerkendelse fra omverdenen, er det ikke muligt for et menneske at udvikle en personlig identitet, og dermed et stærkt selvværd. Denne anerkendelse er altså nødvendig for at opbygge en identitet med et stort selvværd. Dette sker i den solidariske sfære, som er Honneths 3. anerkendelsessfære. Her er det tilknytningen til kulturelle, politiske eller arbejdsmæssige fællesskaber, der danner fundamentet for individets selvværdsfølelse. Det er i dette område, hvor den unge anerkendes som et individ, der bidrager positivt til et givent fællesskab (Koefod & Simonsen, 2010: 157-158).

Også i flere af CFBU`s undersøgelser argumenteres der for, at anerkendelse bør indgå i arbejdet med unge, der er i risikogruppen for at droppe ud af skolen, og på sigt blive kriminelle. Det forklares, at ”...anerkendelse i relationer er en forudsætning for at kunne påvirke i en positiv retning” (CFBU, 2011c: 28), hvilket stiller krav til den unges kontaktpersoner. De skal præsentere de unge ”... for et attraktivt alternativ til gadelivsstilen ... gennem respekt og anerkendelse.” (CFBU, 2011e: 15). Hvis ikke kontaktpersonerne anerkender de unge for deres positive personlige egenskaber, vil den unge have dårligere vilkår til at danne et stærkt selvværd, hvorved aktiviteten ikke ville have den ønskede effekt.

Ud fra den eksisterende viden om anerkendelse og selvværd, synes der, som programteorien foreskriver, at være en sammenhæng herimellem. Det erfares også, at kontaktpersonernes evne til at danne et fundament, hvor den unge kan vokse som følge af anerkendelse, er essentielt for, at den unge opnår den ønskede effekt.

12.3.2. Succesoplevelser → flere gennemfører folkeskolen

I en større canadisk undersøgelse fra 2007 (Welsh, 2007) ses tydelige positive resultater ved brugen af mentorer som støtte til de unge, der vurderes til at være i risikogruppen for at blive kriminelle. En

direkte følge af indsatsen var, at politiet efterfølgende lavede færre anholdelse end tidligere på den udvalgte målgruppe. Herudover gennemførte flere af de unge deres uddannelse og fortsatte i uddannelsessystemet. I dette projekt var det tilknytningen til en fast kontaktperson, der skabte grundlaget for succesoplevelsen og medførte, at de unge blev i skoleforløbet. Projektet belønnede derudover de unge deltagende økonomisk, når de deltog i aktiviteter såsom lektiehjælp eller studievejledning og andre tiltag af uddannelsesmæssig karakter. I programteorien for Mer End Skole er moderatoren, den faktor som kan påvirke den kausale sammenhæng, afhængig af hvor i procesforløbet den unge befinder sig. Med baggrund i ovenstående antages, at en fast kontaktperson kan være fundamentet til den succesoplevelse, der motiverer den unge til at gennemføre skoleforløbet. Derfor er det fordelagtigt, at en sådan indsats indrettes således, at den unge har en fast kontaktperson igennem hele forløbet.

I en dansk evalueringsrapport med udgangspunkt i Ishøj Kommune forefindes en generel anmodning om, at UU-vejlederne i højere grad inddrages i forhold til gruppen af risikobørn. Ishøj Kommune har ligesom Aarhus Kommune også udfordringer at løse i belastede lokalområder, og det understreges, at nogle af disse udfordringer løses ved at sikre den unge nogle realistiske uddannelsesmuligheder, som den unge kan stræbe efter. Herunder anbefales det ligeledes, at UU-vejlederne og erhvervslivet i området samarbejder yderligere, sådan at de unge, der vurderes til at være i risikogruppen for at droppe ud af folkeskolen, får mulighed for at afprøve deres erhvervskompetencer (AFK, 2009).

Det kvalitative datamateriale til specialet viste, at de unge deltagere i Mer End Skole har fremtidsdrømme indenfor arbejdsmarkedet, og at deres nuværende tilknytning til en virksomhed får dem til at reflektere yderligere over disse drømme og motivere dem til at gennemføre 9. klasse. Undersøgelserne ovenfor viser en tendens til, at hvis den unge tilknyttes en fast kontaktperson, og der forefindes aktive UU-vejledere i lokalområde, som samarbejder med virksomhederne i lokalområder, skabes der et godt fundament for, at den unges succesoplevelser skaber en motivation der gør, at den unge gennemfører skoleforløbet. Hermed synes der at være belæg for sammenhængen præsenteret i programteorien.

12.4. Kausale sammenhænge i aktiviteten CSR-netværket

I den tidligere omtalte konference: ”*Fremtiden for de udsatte boligområder*” der blev afholdt d. 7.6.12 og arrangeret af CFBU, udtrykte bl.a. Mette Reismann (S), at flere boligsociale tiltag kan være svære at implementere på grund af den såkaldte NIMB effekt (Not in My Backyard). Efterfølgende påpeger hun, at fokus bør være på de indsatser der virker, frem for konstante nye tiltag, og hun understreger, at CSR i lokalområderne er meget effektfulde. Hertil supplerer Jesper Nygård (Adm. direktør KAB og best. Fmd. Landsbyggefonden), at det nu er blevet tid til at bevæge sig ”knowhow” til ”showhow”. Til konferencen afholdte Per Frølund (leder af Gellerupsekretariatet i Aarhus Kommune) et oplæg omhandlende fremtidslaboratoriet Gellerup, hvori han fastslår, at for at skabe tryghed i et område som Gellerup, er det væsentligt at gøre det så attraktivt for virksomhederne, at de ønsker at investere i området. Dette er ifølge Per Frølund vejen frem og vejen væk fra ghettolisten for Gellerup.

12.4.1. Relationsdannelse gennem netværk → Skaber tillid igennem bl.a. anerkendelse

Erfaringer viser, at virksomheder der har haft unge fra udsatte boligområder på prøve, ofte rekrutterer dem til virksomheden, da ”...*de unge via projektet er informerede om, hvilke forventninger virksomhederne har til dem*” (LO, 2011: 34). Dette har også været tilfældet hos HotSpot Erhverv, hvor nogle virksomheder, bl.a. efter et vellykket Mer End Skole forløb eller en fast tilknytning via lommepengeprojektet, tilbyder de unge en fast fritidsjobstilling (Internet 10). Dette tyder på, at den forudgående relation mellem virksomheden og den unge har skabt et tillidsbånd, i og med virksomheden ønsker at ansætte den unge udenom ”sikkerhedsnettet” HotSpot Erhverv. Allerede i starten af en begyndende relationsdannelse mellem disse to parter, er det vigtigt at erkende og forholde sig til, at alle er forskellige og interagerer forskelligt på det miljø, hvori de befinder sig (Rutter & Rutter, 1997: 32). Det stiller dermed større krav til den medarbejder der matcher den unge og en given virksomhed, for at disse har det bedste grundlag for at udvikle en positiv relationsdannelse.

Rapporten ”*CSR indsats i udsatte boligområder*” fra 2012, vender i højere grad fokus fra de unge til virksomhederne, og understreger at medarbejderne i et CSR-netværk skal opprioritere at anerkende virksomhederne for deres indsats. Dette vurderes som et vigtigt led i relationsdannelsen i netværket, og anerkendelsen bør bl.a. finde sted igennem en god pressedækning, der kan fungere som en

glimrende motivationsfaktor for virksomhederne. Baggrunden herfor er, ”... at den lokale omtale af virksomhedernes indsats giver positiv feedback til virksomhederne – både for lokalsamfund og nabovirksomheder – hvilket kan styrke virksomhedens image og brand” (Foreningen Nydansker & CFBU, 2012: 25).

I samme rapport påvises, at igennem mentorordninger, hvor medarbejdere fra de deltagende virksomheder danner en relation med en ung fra lokalområdet, kan der skabe så meget tillid mellem de to relaterede, at ”... den unge får adgang til mentorens netværk i det lokale erhvervsliv” (Foreningen Nydansker & CFBU, 2012: 14).

Ovenstående viser, at der som følge af en boligsocial indsats med en mentorordning, kan skabes en relationsdannelse til en ung, der inkluderer tillid. Dette ses, da virksomhederne efter et positivt forløb i forbindelse med en indsats, ofte ønsker at beholde den unge i virksomheden. Det pointeres også, at denne relationsdannelse ligeledes bør være givende og med fokus på virksomhederne, sådan at alle parter i CSR-samarbejdet er motiveret. Hermed er antagelsen fra programteorien delvist bekræftet, da erfaringerne viser, at der bør inkluderes en mentor i forløbet, for i højere grad at sikre tillid mellem parterne.

12.4.2. Relationsdannelse gennem netværk → give unge en ekstra hånd

Tidligere i specialet er det beskrevet, hvorledes samfundets syn på tørklæder er en svær barriere at overkomme for en del af målgruppen i Bispehaven. Denne problematik kan være direkte ødelæggende for disse pigers kommende tilknytning til arbejdsmarkedet (Koefod & Simonsen, 2010: 98-106). Virksomhederne bliver dog igennem netværket udfordret til at lave relationsdannelser med denne målgruppe og herigennem bryde barrieren.

At en relationsdannelse gennem netværket giver de unge en hjælpende hånd, ses tydeligt i projektet ”Ung i job”, hvor 58 % af de unge deltagende tidligere har stiftet bekendtskab med kriminalitet. Efter at de unge har været i relation med en virksomhed igennem projektet, har 39,5 % af den omtalte gruppe ikke været i nærheden af det kriminelle miljø siden (Nielsen, 2007).

I relationer, hvor den unge får tildelt en mentor, sker det ofte for disse unge, at ”... mentorerne her spiller en væsentlig rolle i forhold til at fjerne de sidste forhindringer på vejen” (Foreningen Nydansker & CFBU, 2012: 14).

Denne erfaring stemmer overens med Rambølls undersøgelse om fritidsjob, der påviser, at den anden største barriere unge med anden etnisk herkomst oplever, når de selv søger fritidsjob, er manglen på netværk (Rambøll, 2009). Det er denne barriere der fjernes, når de unge inddrages i et allerede eksisterende netværk, og den unge herigennem oplever at modtage en hjælpende hånd. Ved beskæftigelsesrettede indsatser er det optimale: ”...at skabe en win-win situation, hvor virksomhederne får tilgang til en bredere rekrutterings-talent-pool af lokale unge og involveres i meningsfulde CSR-indsatser, med stor lokal effekt”(Foreningen Nydansker & CFBU, 2012: 7). Hermed understreges, at virksomhederne også får noget ud af relationsdannelserne med de unge, på trods af deres beliggenhed i et udsat boligområde. Samtidig giver samarbejdet de unge ”... kontakter i erhvervslivet, som kan føre til en erhvervsaktiv fremtid” (Foreningen Nydansker & CFBU, 2012: 7) og på samme tid ”... få afprøvet de unges mulighed inden for forskellige - især ufaglige - områder, mens de deltagende virksomheder primært ønsker at afsøge nye rekrutteringskanaler” (Foreningen Nydansker & CFBU, 2012: 13).

Herved bekræftes sammenhængen mellem en relationsdannelse gennem et netværk, og at de oplever at modtage en hjælpende hånd. Det er dog også vigtigt at holde fokus på, at alle parter får noget ud af relationsdannelsen, hvilket er en erfaring, der derfor anbefales at kommunikere ud i det nye CSR-netværk i Gellerup, således at alle involverede fra start er så motiverede som muligt.

13. anbefalinger

Med baggrund i specialets virkningsevaluering ses følgende 10 anbefalinger, som med fordel kan tages i betragtning i forbindelse med udvidelsen til Gellerup. Disse er udarbejdet med ønsket om at øge muligheden for en succesfuld implementering af indsatsen.

Det bør understreges, at evalueringen er udarbejdet i henhold til udfordringerne i det udsatte boligområde Bispehaven, men på trods heraf vurderes anvendelig i opstarten af indsatsen i Gellerup, som er et udsat boligområde med lignende udfordringer.

De første otte anbefalinger knytter sig direkte til de testede sammenhænge fra programteori, og de to sidste er medtaget på baggrund af både udtrykte behov i forbindelse med specialet og tidligere erfaringer fra lignende indsatser i Gellerup.

1. Hjælp og anerkend de unge

Dette danner baggrund for at de unge i aktiviteten fritidsjob oparbejder et større selvværd, som har stor positiv betydning for deres fremtid.

2. Skab empowerment blandt de unge

Fokuser på at hjælpe de unge ud fra en empowerment tankegang ved at give de unge de nødvendige kompetencer og redskaber, så de i så høj grad som muligt bliver selvhjulpne i aktiviteten fritidsjob.

3. Giv de unge en fast kontaktperson

Den unge opnår en bedre tilgang til arbejdsmarkedet og mulighed for at bryde en eventuel belastende social arv, når der skabes en god relation til en kontaktperson i en tidlig alder, hvilket er muligt i lommepengeprojektet.

4. Inddrag lokalområdet i aktiviteten

Ved at inddrage lokalrådets beboere i aktiviteten lommepengeprojektet øges den kriminalpræventive effekt af aktiviteten. Dette kan f.eks. gøres ved at lade frivillige beboere stå for nogle af opgaverne i lommepengeprojektet, men også ved blot at informere beboerne om aktiviteten, så de har kendskab til formålet.

5. Arbejd anerkendende og skab derigennem fundamentet for et større selvværd hos den unge

I aktiviteten Mer End Skole er det kontaktpersonernes ansvar at arbejde anerkendende med den unge på trods af eventuelle udfordringer, således at den unge kommer ud på den anden side af aktivitetsforløbet med et større selvværd, da dette kan være den afgørende faktor for en fuldendt skolegang.

6. Skab succesoplevelser med mentorordninger

Ved at indarbejde mentorordninger og UU-vejledere i aktiviteten Mer End Skole, skabes der større sandsynlighed for, at den unge oplever en succes i forløbet, som motiverer den unge til at blive bedre i skolen.

7. Skab tillidsfulde relationsdannelser

Virksomhederne bør udpege en fast kontaktperson til den unge, sådan at der skabes grobund for et tættere og mere tillidsfuld relation end ellers. Herudover skal de to have en fast kontaktperson fra HotSpot Erhverv, som overordnet organiserer et positivt forløb og som varetager både den unges og virksomhedens interesser og herigennem opretholder en god motivation hos begge.

8. Fokuser på at alle parter får noget positivt og givende ud af indsatsen

Fokuser, kommuniker og hold fokus på, at alle deltagere får noget positivt ud af at være med i indsatsen HotSpot Erhverv, da dette skaber en højere motivation hos alle.

9. Dokumenter og evaluer

Det vil skabe overblik over indsatsen for alle medarbejdere, og være med til at forventningsafstemme målsætninger, målgrupper og ansvarshavende i de enkelte aktiviteter. Herudover er det muligt at dokumentere den konkrete virkning af indsatsen, og i højere grad afklare hvilke tiltag og mekanismer der virker mest optimalt i indsatsen. I forbindelse med denne virkningsevaluering af HotSpot Erhverv er der udarbejdet et dokumentationsark, (Bilag 24) der med fordel kan anvendes en gang månedligt af medarbejderne på de allerede eksisterende afdelingsmøder for medarbejderne i HotSpot Erhverv. Herudover anbefales det, at samle al information på CPR-niveau et sted, så dette er lettere tilgængeligt senere i projektprocessen for bl.a. CFBU og BoSocData.

10. Udnyt eksisterende netværk og nøglepersoner i lokalområdet

Det anbefales medarbejderne, at de sætter tid af forud for indsatsens start til at finde nøglepersoner, der allerede har kendskab til lokalområdet, og efterfølgende inddrage disse i aktiviteterne. Ved at medarbejderne i indsatsen og disse nøglepersoner er let tilgængelige og kendte for de unge, styrkes indsatsen. Heri påtænkes f.eks. faste tidsrum og steder, hvor de unge ved, at de kan møde en der er tilknyttet indsatsen (Aarhus Kommune, 2008).

14. Konklusion

Virkningsevalueringen af HotSpot Erhverv er udarbejdet med henblik på at besvare følgende evalueringsspørgsmål: *Hvordan virker indsatsen HotSpot Erhverv i Bispehaven, og er denne praksis i overensstemmelse med medarbejdernes forestillinger om indsatsen, og i hvilken udstrækning hviler indsatsens succes på definerbare mekanismer, som vil være gældende i en kontekst lignende den i Bispehaven?*

HotSpot Erhverv virker på baggrund af et CSR-netværk, hvori Bispehavens lokale virksomheder og lokalpolitiet tilbydes deltagelse. Grundet dette netværk og virksomhedernes involvering i indsatsens aktiviteter, er det muligt at tilbyde Bispehavens unge mellem 11-20 år et givende kendskab til arbejdsmarkedet. Indsatsens overordnede formål er at skabe tryghed i Bispehaven, hvilket bl.a. udvikles på baggrund af en positiv og stærk relationsdannelse mellem Bispehavens virksomheder, unge, beboere og lokalpolitiet. Denne relationsdannelse påvises at have en direkte positiv og gavnlig indvirkning på alle deltagere. HotSpot Erhverv virker og karakteriseres også ved, at alle unge deltagere individuelt vurderes, i hvor høj grad de er udfordret og derfor har behov for at deltage i aktiviteterne. Ligeledes fokuseres på, igennem individuelle virksomhedsbesøg, at virksomhederne matches de aktiviteter, der er mest optimale og udgør den mest gavnlige CSR-profil for virksomheden. Ligeledes påvises på baggrund af det kvalitative materiale, at aktiviteterne fremstår og opfattes som værende supplerende af medarbejdere såvel som deltagere.

I programteoriene afspejles, hvordan de fire største aktiviteter i indsatsen virker i praksis, hvordan de enkelte aktiviteter igennem fastsatte delmål er med til at skabe tryghed i Bispehaven og hvilke generative mekanismer, der bør være til stede i indsatsen, for at denne bliver succesfuld.

Programteorien viser, at engagement og motivation, hjælp og anerkendelse, de unges bevidsthed om egne evner, relationsdannelse hos de unge i en tidlig alder og gennem netværk samt succesoplevelser, som værende de mest gennemgående og bærende elementer for de fire aktiviteter. Det er med baggrund i inkluderingen af disse, at indsatsens virkning er effektiv for de deltagende.

I sammenligningen af projektlederens eksplicite forestillinger og programteoriene konkluderes, at projektlederens antagelser er delvis korrekte. Omkring halvdelen af de mekanismer, som projektlederen pointerer og antager er vigtige i indsatsen, ses også afspejlet i programteorien, men

blot i en anden sproglig form. Det pointeres dog også, at ikke alle forestillinger, som forventedes essentielle for indsatsen, er fremkommet i programteorien, hvilket tyder på, at de på nuværende tidspunkt ikke bør opprioriteres som fokuspunkter i indsatsen. Herved konkluderes, at der forefindes en delvis overensstemmelse mellem de eksplicite forestillinger og antagelser forud for evalueringen og den praksis, der afspejles i programteoriene.

I specialet inddrages en større mængde undersøgelser, evalueringer og rapporter fra lignende boligsociale indsatser, for derigennem at be- eller afkræfte, hvorvidt der findes belæg for de udvalgte sammenhænge mellem en generativ mekanisme og en given effekt fra programteorien. Hertil konstateres, at flere af de fremkomne sammenhænge fra programteoriene også spiller en afgørende rolle i lignende indsatser, og derved øges sandsynligheden for de mulige kausale sammenhænge, der præsenteres i programteoriene.

Det påvises at være af afgørende betydning for den yngre del af målgruppen, at de frivillige og medarbejderne tilknyttet HotSpot Erhverv arbejder anerkendende og inkluderer en empowerment tilgang i deres daglige arbejde. Ligeledes konkluderes mentorordninger og faste kontaktpersoner som værende af stor betydning, såvel som fokus på at danne stærke fundamentet mellem deltagerne, hvori de kan oparbejde en givende relationsdannelse. Ved alle fire aktiviteter bør der være fokus på succesoplevelserne, da motivationen herfra danner grundlaget for indsatsens effekt.

Herved konkluderes, at indsatsen i stor udstrækning hviler på verbaliserede mekanismer, og disse også vil være af afgørende karakter for indsatsen HotSpot Erhverv Gellerup.

Den erfaring og viden, der er opnået igennem udarbejdelse af virkningsevalueringen, gives videre til medarbejderne i indsatsen HotSpot Erhverv i form af 10 konkrete anbefalinger.

Overordnet vurderes de fire udvalgte aktiviteter i HotSpot Erhverv implementeret i Bispehaven, og de kvalitative interviews viser, at resultaterne også er indtruffet. Heraf er det muligt at konkludere, med baggrund i figuren tilhørende køreplanens 7. trin (Daher-Larsen & Krogstrup, 2009: 77), at indsatsen HotSpot Erhverv bør fortsætte, og i udvidelsen af indsatsen HotSpot Erhverv til Gellerup bør medarbejderne medtage de 10 anbefalinger i deres arbejde.

15. Litteraturliste

Bøger:

- Antoft, R., Jacobsen, M. H., Jørgensen, A. & Kristensen, S. (2007), *Håndværk og horisonter – Tradition og nytænkning i kvalitativ metode*, Syddansk Universitetsforlag, Odense
- Bryman, A. (2004), *Social Research Methods*, Oxford university press, Oxford
- Christoffersen, M. N., Olsen, P. S., Vammen, K. S., Nielsen, S. S. & Lausten, M., (2011), *Tidlig identifikation af kriminalitetstruede børn og unge*, SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, København K
- Dahler-Larsen, P., (2004), *Evaluering og magt*, Magtudredningen, Aarhus
- Dahler-Larsen, P. & Krogstrup, H. K. (2009), *Nye Veje i Evaluering*, Academica, Viborg
- Danmarks Evalueringsinstitut (2008), *Viden der forandrer – virkningsevaluering af læsevejlederen som fagligt fyrtårn*, Danmarks Evalueringsinstitut
- Haslebo, G. (2004), *Relationer i organisationer – En verden til forskel*, Dansk Psykologisk Forlag
- Honneth, A., (2003), *Behovet for anerkendelse*, Hans Reitzels Forlag, København K
- Jørgensen, P. S., Ertmann, B., Egelund, N. & Hermann, D., (1993), *Risikobørn Hvem er de – hvad gør vi?*, Socialministeriet/Det Tværministerielle Børneudvalg, København K.
- Koefoed, L. & Simonsen, K., (2010), *"Den fremmede", byen og nationen*, 1. udgave 2010, Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg C
- Krogstrup, H. K. (2007), *Evalueringsmodeller*, Hans Reitzels Forlag, 2. udgave, København K
- Krogstrup, H. (2011), *Kampen om evidens*, Hans Reitzels Forlag, København K
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2008), *InterView*, Hans Reitzels Forlag, København K.
- Kvale, S. (1997), *Interview – En introduktion til det kvalitative forskningsinterview*, Hans Reitzels Forlag, København K.
- Langergaard, L. L., Rasmussen, S. B. & Sørensen, A. (2006), *Viden, videnskab og virkelighed*, Forlaget Samfundslitteratur, Frederiksberg C
- Maxwell, J. A., (2005), *Qualitative Research Design – An interactive Approach*, 2. edition, Saga Publications, London

Nielsen, A. V. & Erlykke, B. (2011), *Det andet Århus – Ti kapitler om fællesskabet i byens almene boligområder*, Det Boligsociale Fællessekretariat, Hinnerup

Pawson, R. & Tilley, N. (1997), *Realistic Evaluation*, SAGE Publications Ltd, London

Pole, C. & Lampard, R., (2002), *Practical Social Investigation – Qualitative and Quantitative Methods in Social Research*, Pearson Education Limited, Harlow

Rutter, M. & Rutter, M., (1997), *Den livslange udvikling – forandring og kontinuitet*, 2. udgave, Hans Reitzels Forlag A/S, København K

Kapitler:

Albæk, E. (2002), "Policyanalyse", Kaspersen, L. B. & Loftager, J., *Klassisk og moderne politisk teori*, Hans Reitzels Forlag, København K, pp.1-17

Andersen, J., (2008), "Kapitel 9", Andersen, J., *Ressourcemobiliserende beskæftigelsespolitik – strategier og erfaringer fra udsatte boligområder*, Roskilde universitetsforlag, Frederiksberg C, pp. 299-326

Andersen, J. & Larsen, J. E. (2011), "Socialpolitik set i empowermentperspektivet", Møller, I. H., & Larsen, J. E., *Socialpolitik*, Hans Reitzels Forlag, København K, pp. 475-490.

Dahler-Larsen, P. & Krogstrup, H. K. (2005), "Anvendelse af evaluering – Historien om et begreb, der udvider sig", Dahler-Larsen, P. & Krogstrup, H. K., *Tendenser i evaluering*, Syddansk universitetsforlag, Odense M, pp. 221-221.

Ejrnæs, M., (2005), "Social arv – et begreb, tre betydninger", Ejrnæs, M., Gabrielsen, G., & Nørrung, P., *Social opdrift – social arv*, Akademisk Forlag, København K, pp. 47-66

Kvale, S. (1994), "InterView – En introduktion til det kvalitative forskningsinterview", Hansen, B. G., *Voksenliv og læreprocesser*, Munksgaard, København

Siim, B. (2011), "Medborgerskab og diversitet", Møller, I. H., & Larsen, J. E., *Socialpolitik*, Hans Reitzels Forlag, København K, pp. 167-188.

Stake, R. E. (2005), "Handbook of qualitative research", Denzin, N. K. & Lincoln, Y. S., *Case studies*, Sage, CA, pp. 443-466

Vincent, C., (2006), "Virksomheden af en tidlig indsats", Kyvsgaard, B., *Hvad virker – hvad virker ikke? – Kundskabsbaseret kriminalpolitik og praksis*, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, København Ø, pp. 67-82

Tidsskrifter:

Dahler-Larsen, P., (2005), "Temanummer om virkningsevaluering, Dansk Evaluerings Selskab, nr.7/juni, 2005, pp.21-26

Klausen, S. H., (2005), "Den litterære erkendelse", Slagmark, nr.44/2005, pp. 13-25

Pawson, R. (2012), "A realist diagnostic workshop", *SAGE journals*, vol. 18, no. 2, pp. 176-191

Rapporter, analyser, håndbøger og undersøgelsesrapporter:

Aarhus Kommune (2008): "*Jobjagt med jobkontakt – Evalueringsrapport om en indsats for kriminalitetstruede unge indvandrere, der skal i kontakt med arbejdsmarkedet*", Kragegaard, I., Aarhus Kommune, Socialforvaltningen, Center for Socialfaglig Udvikling

AFK (2009): "*Det kriminalitetsforebyggende arbejde i Ishøj Kommune – En evaluering af Samlingsteamets aktiviteter*", AFK, København V

CABI (2007): "*Fritidsjobs til alle unge*", Johansen, A. F., Nissen, B., & Graff, D., CABI - Center for aktiv beskæftigelsesindsats, Aarhus C

CFBU (2010): "*Erfaringsopsamling af boligsociale programmer fra 1994-2004*", Stampe, A., Øland, N. Frederiksen & Larsen, M. R., Center for boligsocial udvikling, Hvidovre

CFBU (2011a): "*Beboerne som motor i udviklingen – Ressourcebaserede metoder i det boligsociale arbejde*", Larsen, M. R., Center for boligsocial udvikling, Hvidovre

CFBU (2011b): "*Fritidsjobindsatser - Inspiration til arbejdet med unge og fritidsjob*", Frederiksen, N. Ø, & Larsen, M. R., Center for boligsocial udvikling, Hvidovre

CFBU (2011c): "*De unge væk fra gaden - Effektive metoder i kriminalpræventivt arbejde i udsatte boligområder*", Aner, L. G., Bisgaard, S., Toft-Jensen, J. & Andersen, L. Ø, Center for boligsocial udvikling, Hvidovre

CFBU (2011d): "*Beredskabet i Gellerup – En effektiv strategi mod kriminalitet i et udsat boligområde*", Christensen, K. O., Avlund, N. & Larsen, M. R., Center for boligsocial udvikling, Hvidovre

CFBU (2011e): "*Kriminaliteten ud af boligområderne - Effekten af boligsociale helhedsplaners arbejde med kriminelle og kriminalitetstruede børn og unge*", Sigurd, F. M. & Madsen, M. F., Center for boligsocial udvikling, Hvidovre

CFBU (2012a): "*Godt på vej – Virkningen af fritidsjobaktiviteter i udsatte boligområder*", Aner, L. G. & Toft-Jensen, J., Center for boligsocial udvikling, Hvidovre

CFBU (2012b): "*Problemorienteret politiarbejde – Kortlægning og effektmåling af problemorienterede politiindsatser i udsatte boligområder*", Christensen, K. O., Avlund, N. & Bjørn, R., Center for boligsocial udvikling, Hvidovre

Foreningen Nydanser (2010): ”Fritidsjobformidlingen - Afsluttende evaluering”, Foreningen Nydanser, København K

Foreningen Nydanser & CFBU (2012): ”CSR-indsats i udsatte boligområder – Erfaringskatalog og trin for trin-guide til inddragelse af det lokale erhvervsliv i det forebyggende arbejde med unge i udsatte boligområder”, Holck, L., & Tiedemann, J., København K

Indenrigs- og Socialministeriet (2009): ”Tilbud om forløb med frivilligt arbejde til alle, der tager en ungdomsuddannelse, Udvalgsrapport, Indenrigs- og Socialministeriet, København K.

Københavns Kommune (2011): ”Københavns Kommunes Fritidsjobindsats – Portræt af en succes”, Jobcenter København, Københavns

LO (2011): ”Unge og fritidsjob”, Hansen, N. M., Labriola, M., Lund, T. & Andersen, J. H., LO - Landsorganisationen i Danmark

New Insight A/S (2011a): ”Håndbog i virkningsevaluering – inden for beskæftigelsesområdet”, New Insight A/S, Forskningscenter for Evaluering & Center for Arbejdsmarkedsforskning v. Aalborg Universitet

New Insight A/S (2011b): ”Hvad virker i aktiveringsindsatsen?”, Bredgaard, T., Jørgensen, H. H., Madsen, R., Dahl, M. R. & Hansen, C., Beskæftigelsesregion Nordjylland

Nielsen, J. G., (2007): ”Ung i Job evaluering – Et kriminalitetsforebyggende SSP-projekt”, SSP-sekretariatet, Københavns Kommune

Rambøll (2009): ”Fra fritid til job – Analyse af betydningen af fritidsjob for indvandrere og efterkommeres beskæftigelses- og uddannelsessituation”, Rambøll, 2009, Århus N

Roskilde Universitet (2010): ”Iværksætter i udsatte boligområder”, Rapport fra projekt Segregering, Lokal Integration og Beskæftigelse (SLIB), Mospus Research paper nr. 2/10, ENSPAC og ISG, Roskilde Universitet

Servicestyrelsen (2010): ”Kriminalitetsforebyggelse over for børn og unge under 15 år med anden etnisk baggrund end dansk”, Inspirationskatalog til kommunerne, Servicestyrelsen

Socialstyrelsen (2012): ”Forebyggelse af kriminalitet blandt børn og unge – en videns- og erfaringsopsamling. 1. udgave, april 2012, Udarbejdet af CFK – Folkesundhed og Kvalitetsudvikling i samarbejde med VISO, Socialstyrelsen, Odense C

VIFIN (2006): ”Evaluering. Tjansen – et job og uddannelsesprojekt for unge”, Videnscenter for Integration og Vejle Kommune

Welsh, B. C. (2007): ”Evidence-Based Crime Prevention Scientific Basis, Trends, Results and Implications for Canada”, National Crime Prevention Centre, Ottawa

Artikler:

Artikel 1: ”*Udfordring på armbøjninger*”, Hotspotcentrets hjemmeside, <http://hotspot.foundry.aarhuskommune.dk/Nyheder/2012/2%20Kvartal/Udfordring%20paa%20armbojninger>, set d. 1.6.12

Artikel 2: ”Aarhus har fået endnu en ghetto, Jyllands-Posten, <http://jp.dk/aarhus/politik/article2567463.ece>, set d.1.4.12

Artikel 3: ”*Borgmesteren i hård konkurrence*”, Aarhus Kommunes hjemmeside <http://www.aarhus.dk/da/omkommunen/nyheder/2012/2-kvartal/Borgmesteren-i-haard-konkurrence.aspx> , set d. 10.5.12

Artikel 4: ”*Inklusion – hvad er nu det?*”, E-pages, <http://www.e-pages.dk/aarhuskommune/101/15>, set d. 15.4.12

Artikel 5: ”*Skoleforliget er i hus i Aarhus*”, Jyllands-Posten, <http://jp.dk/aarhus/politik/article2776691.ece>, set d. 14.5.12

Artikel 6: ”*Bor du på en indbrudsplaget vej?*”, Jyllands-Posten, <http://jyllands-posten.dk/aarhus/kort/>, set d.12.6.12

Internet:

Internet 1: ”*Indsats i almene boligområder*”, <http://www.mbbi.dk/indsats-i-udsatte-boligomraader>, set d. 3.5.12

Internet 2: ”*Liste over ghettoområder pr. 1. oktober 2011*”, http://www.mbbi.dk/sites/mbbi.omega.oitudv.dk/files/dokumenter/Almbo/liste_over_ghettoomraader_pr_oktober_2011.pdf, set d. 1.4.12

Internet 3: ”*Oplæg om Center for Boligsocial Udvikling (CFBU) – hvad kan man bruge det til? ved centerleder Brigitte Mazanti*”, http://www.nyidanmark.dk/NR/rdonlyres/8A0F13C0-AE38-4E23-B792-438EDBF86B13/0/center_for_boligsocial_udvikling.pdf, set d. 1.4.12

Internet 4: ”*Det Boligsociale Monitoreringssystem*”, http://www.cfbu.dk/fileadmin/user_upload/dokumenter/AAarhus.pdf, set d.1.4.12

Internet 5: ”*Facebookgruppen Frivillige socialrådgiverstuderende i Bispehaven*” <http://www.facebook.com/groups/289005041110215/>, set d.1.5.12

Internet 6: ”*TJANSENS hjemmeside*”, <http://www.tjansen.dk/idd8.asp>, set d.1.2.12

Internet 7: ”*Skoletræt ung ranker ryggen på jobbet*”, http://medarbejderportalen.adm.aarhuskommune.dk/SB/Kerneydl/SOC/FBU/nyt_FBU/Sider/Skoletret%20A6tungrankerryggen%20A5jobbet.aspx, Aarhus Kommunes medarbejderportal, d. 15.5.12

Internet 8: ”*Fritidsjobindsatser – Inspiration til arbejdet med børn og unge*”,
<http://www.cfbu.dk/projekter/afsluttede-projekter/fritidsjobindsatser-inspiration-til-arbejdet-med-boern-og-unge/?0=>, set d. 1.6.12

Internet 9: ”*Kortlægning af frivilligt arbejde i helhedsplanerne*”,
<http://www.cfbu.dk/projekter/igangvaerende-projekter/ny-undersoegelse-af-frivillige-i-det-boligsociale-arbejde/>, set d.1.6.12

Internet 10: ”*Gevinst på alle hylder ved job i skoletiden*”,
http://medarbejderportalen.adm.aarhuskommune.dk/SB/Kerneydl/SOC/FBU/Nyt_FBU/Sider/Gevinstp%C3%A5allehyldervedjobiskoletiden.aspx, Aarhus Kommunes medarbejderportal, d.3.6.12